

Ihmisjäännökset arkeologisissa tutkimuksissa ja museotyössä

Nykytila ja kehittämistarpeet Suomessa

Museoviraston ihmisjäännöstyöryhmän ensimmäisen työskentelyvaiheen loppuraportti 2024–2025

Museovirasto

1 Johdanto	3
1.1 Selvityksen tausta ja tavoitteet.....	3
1.2 Työryhmän kokoonpano ja työskentely vuosina 2024–2025	4
1.3 Hautausten ja ihmisjäännösten monimuotoisuus	6
2 Ihmisjäännöksiin liittyvät nykyiset toimintakäytännöt Suomessa.....	7
2.1 Keskeinen lainsäädäntö.....	7
2.2 Viranomaisvastuut, lupakäytännöt ja ohjeistukset.....	8
2.3 Kenttätyökäytännöt.....	9
2.4 Kokoelmakäytännöt	10
2.5 Tutkimuskäytännöt	11
2.6 Näyttelykäytännöt.....	12
3 Sidosryhmille suunnattu kysely 2024	13
3.1 Kyselyn toteutus ja vastaajat	13
3.2 Kyselyn tulokset.....	14
3.3 Kyselyn tulosten analysointi.....	17
4 Kirkkoja ja hautausmaita koskevat kenttätutkimukset 2020–2025	18
4.1 Selvitys Museoviraston rekistereistä	18
4.2 Menetelmät, dokumentointi ja analyysit	20
4.3 Ihmisjäännösten käsittely ja lopullinen sijoitus	20
4.4 Yhteenveto ja johtopäätökset kenttätutkimuksista.....	20
5 Kansainvälinen vertailu ja yhteistyö.....	21
5.1 Ruotsi	21
5.2 Norja.....	22
5.3 Tanska	23
5.4 Viro.....	24
5.5 Iso-Britannia ja Ranska.....	25
5.6 Nordic Network for Human Remains in Collections.....	26
6 Ihmisjäännöksiä koskevat eettiset näkökohdat.....	27
6.1 Perusperiaatteet ja lähtökohdat	27
6.2 Kansainvälisiä eettisiä ohjeistuksia	28
6.3 Yhteisöjen oikeudet ja repatriaatio	30
7 Ehdotukset jatkotoimenpiteistä.....	31
7.1 Museoviraston ihmisjäännöstyöryhmän vakinaistaminen.....	31
7.2 Käytäntöjen yhtenäistäminen sekä ohjeistusten ja suositusten laatiminen	31
7.3 Eettisen arvioinnin kehittäminen	34
7.4 Sidosryhmä- ja kansainvälisen yhteistyön vahvistaminen	35
7.5 Toimenpiteiden aikataulu, vastuut ja viestintä	35
8 Yhteenveto.....	36
Ohjeistuksia, kirjallisuutta ja muita lähteitä	38

1 Johdanto

1.1 Selvityksen tausta ja tavoitteet

Selvitys käsittelee arkeologisten ihmisjäännösten¹ käsittelyyn ja tutkimukseen liittyviä käytäntöjä, haasteita ja kehittämistarpeita Suomessa. Työskentelyn lopullisena tavoitteena on määrittellä ja selkeyttää erityisesti historiallisen ajan ihmisjäännöksiin liittyviä prosesseja, tarkentaa ihmisjäännöksiä koskevia tallennusperiaatteita sekä toimia pohjana tarvittavien ohjeistusten ja suositusten laatimiselle.

Museoviraston pääjohtaja asetti asiaa selvittävän työryhmän keväällä 2024, ja työsuunnitelma esiteltiin Museoviraston johtoryhmässä 7.5.2024. Tavoitteeksi asetettiin, että selvitys olisi valmiina vuoden 2025 loppuun mennessä ja uudet ohjeistukset olisivat käytettävissä vuoden 2026 aikana. Valmistelussa tulisi kiinnittää erityistä huomiota sidosryhmien ja asiantuntijoiden kuulemiseen sekä viestintään. Työryhmän valmistelemat uudet linjaukset käsiteltäisiin erityisistunnossa. Työryhmän työskentelyn aikana kävi selväksi, ettei kattavien yksityiskohtaisten ohjeistusten laatiminen ole mahdollista. Ihmisjäännöksiin liittyy laajoja kysymyksiä, jotka on usein ratkottava tapauskohtaisesti.

Selvitys painottuu erityisesti ihmisjäännöksiin, jotka on talletettu arkeologisesta löytöyhteydestä. Ihmisjäännöksillä tarkoitetaan tässä sekä esihistoriallisia että historiallisen ajan luurankoja, palamattomia ja palaneita ihmisen luita ja hampaita sekä näiden fragmentteja, pehmytkudoksia, hiuksia ja karvoja sekä muumioituneita vainajia ja sellaisten osia sekä edellä mainituista otettuja näytteitä.

Arkeologisella löytöyhteydellä tarkoitetaan muinaisia² hautapaikkoja sekä paikkoja, joissa on ihmisjäännöksiä haaksirikon tai onnettomuuden vuoksi tai muusta syystä. Ihmisjäännökset on voitu ottaa talteen arkeologisessa tutkimustoiminnassa tai ne ovat voineet löytyä esimerkiksi työmaalta maankaivutöiden yhteydessä ja osoittautua poliisin tutkimuksissa vanhoiksi.

Kysymys arkeologisten ihmisjäännösten säilyttämisestä tutkimuskäyttöön Suomessa on ollut esillä pitkään.³ Ihmisjäännöksiin liittyy suuri tieteellinen tutkimuspotentiaali ja kasvanut tutkimusintressi. Nopeasti kehittyvät bioarkeologiset tutkimusmenetelmät kuten muinais-DNA, stabiilit isotoopit ja proteiinit mahdollistavat aiempaa monipuolisemman ja kokonaan uudenlaisen tiedon saamisen ihmisjäännöksistä. Paleogenetiikka ja kiinnostus geneettiseen genealoggiaan on lisännyt muinais-DNA-tutkimusten kiinnostavuutta myös suuren yleisön keskuudessa. Arkeologisilla ihmisjäännöksillä on tärkeä osansa myös tautien genetiikan, tautihistorian ja epidemioiden tutkimuksessa. Samalla uusi tutkimustieto on tehnyt näkyväksi muinaisen yksilön elämän ja kokemukset tavalla, joka ei ollut aiemmin mahdollinen.

Ihmisjäännöksiin liittyvät eettiset kysymykset tekevät niiden tutkimuksesta ja säilyttämisestä tutkimuskäytössä monimutkaisien. Historiallisena painolastina

---

1 Yleisen suomalaisen ontologian (YSO) mukaan käytettävä termi on ihmisjäännökset, ei -jäänteet.

2 Sanaa "muinainen" käytetään muinaismuistolaissa (295/1963) määrittelemättä ikää tarkemmin. Lain esitöissä todetaan, ettei ko. sanaa ole ymmärrettävä tavanomaisten historiallisten aikakausjajoitusten mukaisesti, vaan kiinteisiin muinaisjäännöksiin voidaan lukea myöhäisemmältäkin ajalta peräisin olevia jäännöksiä. Käytännössä monissa tapauksissa pietään ikärajana noin sataa vuotta.

3 Viimeksi loppuvuonna 2021 Helsingin yliopiston piirissä toimivat arkeologit ja luututkijat tekivät Museo-
virastolle aloitteen historiallisen ajan vainajien sekä (hautoista otettujen) maanäytteiden säilyttämisestä (MV/00071/2023).

on etenkin alkuperäiskansojen ihmisjäännösten, erityisesti kallojen, kerääminen ja käyttäminen rotuopillisiin tutkimuksiin yhteisöjen tahdon vastaisesti 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella, mitä pidetään nykyään yksiselitteisesti epäeettisenä. Aihe on mm. repatriaation näkökulmasta tapetilla paitsi suomalaisittain, myös kansainvälisesti. Useat organisaatiot ovat laatineet aiheesta ohjeistuksia, verkostoja perustetaan ja kansainvälisiä seminaareja ja keskustelutilaisuuksia järjestetään. Vaikean aiheen osalta pyritään aiempaa suurempaan avoimuuteen ja läpinäkyvyyteen.

Ihmisjäännöksiä kulttuuriperintötyössä koskeva problematiikka on osoittautunut ylipäätään hyvin ajankohtaiseksi. Monet suomalaiset museot, joiden kokoelmissa on esimerkiksi opetukseen käytettyjä ihmisjäännöksiä tai ihmisperäisestä materiaalista tehtyjä esineitä, pohtivat parhaillaan, mitä ko. sensitiiviselle kokoelma-aineistolle tulisi tehdä ja millä edellytyksillä sitä voidaan tutkia ja esitellä yleisölle, vai voidaanko ollenkaan.

Selvityksen laatimisessa on hyödynnetty jonkin verran tekoälyä erityisesti kansainvälisiä käytäntöjä ja ohjeistuksia sekä eettistä keskustelua koskevissa osuuksissa sekä käännösten, yhteenvedojen ja tiivistelmien tuottamisessa.

Raportin loppuun on koottu linkkejä aihepiiriin liittyviin ohjeistuksiin, kirjallisuuteen ja muihin lähteisiin. Listaus ei ole kattava, vaan sen on tarkoitus antaa käsitys tämänhetkisestä ihmisjäännöksiin liittyvästä keskustelusta, käytännöistä ja trendeistä.

Raportti valmistui työryhmän yhteistyönä, ja se toimitettiin Museoviraston johtoryhmälle helmikuussa 2026.

1.2 Työryhmän kokoonpano ja työskentely vuosina 2024–2025

Museoviraston ihmisjäännöstyöryhmän kokoonpano on seuraava:

- Marianna Niukkanen (vetäjä ja sihteeri, yli-intendentti ARTI/ARKE)
- Jutta Kuitunen (yli-intendentti ARTI/KAAC)
- Katja Vuoristo (intendentti ARTI/KAAC)
- Satu Frondelius (erikoistutkija SKM/KOTU)
- Riikka Alvik (erikoistutkija KYP/KYTT)
- Sirkka-Liisa Seppälä (erikoisasiantuntija KYP/KYTT)
- Veli-Pekka Suhonen (erikoistutkija KYP/KYTT)
- Sari Mäntylä (intendentti KYP/KYS) lokakuusta 2025 alkaen.

Työryhmä kokoontui Teamsissa tai hybridinä vuonna 2024 neljä kertaa ja vuonna 2025 kuusi kertaa. Jälkimmäisen vuoden talvella ja keväällä oli toiminnassa muutaman kuukauden tauko Museoviraston lomautusten vuoksi. Lisäksi työryhmä kokoontui kaksi ylimääräistä kertaa pohtimaan akuutteja, arkeologisiin ihmisjäännöksiin liittyviä kysymyksiä, joihin toivottiin ryhmältä kannanottoa.

Kokouksiin pyydettiin ulkopuolisia asiantuntijoita kertomaan omista kokemuksistaan ja työstään ihmisjäännöksiin liittyen sekä alustamaan erilaisista aiheista. Kokouksissa vierailivat dosentti Liisa Seppänen Turun/Helsingin yliopistosta, intendentti Eija Ojanlatva Saamelaismuseo Siidasta, museonjohtaja Titta Kallio-Seppä Tornionlaakson museosta, akatemiaturkija Sanna Lipkin Oulun yliopistosta, toimitusjohtaja dos. Kari Uotila ja arkeologi Maija Helamaa Muuritutkimus Oy:stä, amanuenssi Anna-Maria Niinikoski, museonhoitaja Kristiina Syrjäso ja Eva Pomell-Jokinen Turun museokeskuksen Lasarettimuseosta sekä kuraattori Veronika Laine Luonnontieteellisestä keskusmuseosta. Liisa Seppänen ja

Eija Ojanlatva osallistuivat sidosryhmien edustajina useisiin kokouksiin. Lisäksi työryhmä vieraili Vapriikin Muinais-DNA-näyttelyssä, jonka esittelivät dosentti Ulla Nordfors ja näyttelypäälikkö Maj Meriluoto, sekä Keskusrikospoliisin Rikosmuseossa Tikkurilassa tutkija Juha Vitikaisen johdolla. Työryhmän toimintaa esiteltiin Museoviraston johtoryhmälle sekä pyydettyä viiraston sisäisissä tilaisuuksissa.

Kesällä 2024 laadittiin sidosryhmille arkeologisiin ihmisjäännöksiin liittyviä käytäntöjä ja haasteita kartoittava kysely, jonka vastauksia hyödynnettiin selvityksen laatimisessa ja keskeisimpien lisäohjeistusta vaativien käytäntöjen valinnassa. Kyselyyn vastasi 37 toimijaa. (ks. luku 3). Valmisteilla on kaikille alan toimijoille avoin työpaja ja keskustelutilaisuus helmikuussa 2026.

Työryhmän toiminta-aikana Jutta Kuitunen ja Marianna Niukkanen pitivät Nordic Human Remains in Collections -verkoston seminaarissa etänä esitelmän otsikolla Archaeological human remains in Finnish museum collections – policies and practices. Lisäksi Marianna Niukkanen piti pyydettyä Kirkollisen kulttuuriperinnön neuvottelukunnan kokouksessa esityksen aiheesta Arkeologiset ihmisjäännökset - käytäntöjä, ratkaistavia asioita ja eettistä keskustelua. Toukokuussa 2025 Museovirastossa vieraili omasta aloitteestaan Norjan National Committee for Research Ethics on Human Remains (ks. luku 5.1). Tapaaminen avasi kiinnostavia näkökulmia aiheeseen liittyvistä haasteista ja pitkälle viedyistä toimintamalleista.

Museovirastolla on edustus turkulaisessa Pyhän Hengen vainajien komiteassa ja pohjoismaisessa Nordic Human Remains in Collections -verkostossa (kummassakin varsinainen jäsen Jutta Kuitunen, varajäsen Marianna Niukkanen).

Vuosina 2024-2025 oli julkisuudessa esillä monia arkeologisia ihmisjäännöksiä käsittäviä tapauksia, joista mainittakoon Pälkäneen kirkolta 1800-luvulla nostettujen kallojen palautus Ruotsista ja niihin kohdistunut näytteidenotto, Tammelan kirkon hautakappelista päivänvaloon nostettujen muumioituneiden vainajien tutkimushanke, Maarian kirkon korjaustöissä löytyneet säilyneet hautaukset, Isonkyrön kirkon korjaushankkeen yhteydessä talletettujen ihmisluiden uudelleenhautaus sekä Turun Kakolanmäen (Linnankatu 45) laajan historiallisen ajan hautausmaan tutkiminen pois rakennushankkeen tieltä.

Loppukesällä 2025 nousi esiin Itä-Suomen AVI:n (vuodesta 2026 lähtien Lupa- ja valvontavirasto, LVV) tulkinta koskien haudatun ruumiin tai tuhkan siirtoon haettavan luvan tarpeellisuutta arkeologisten ihmisjäännösten osalta. Lupaa tulisi AVI:n mukaan hakea vallinnutta käytäntöä useammassa tapauksissa ja aikaisemmassa vaiheessa. Lisäksi AVI linjasi loppuvuoden päätöksessään⁴, että *jäänteiden sijoittaminen museokokoelmiin ei kuitenkaan toteuta hautaus-toimilaissa säädettyä lähtökohtaa arvokkaasta ja vainajan muistoa kunnioittavasta kohtelusta eikä lain esitöissä korostettuja suomalaiseseen kulttuuriin kuuluvia normeja ja ihmisten käsitystä siitä, miten vainajiin tulee suhtautua*. Vainajien jäännökset voitaisiin siirtää vain toiseen hautaan, ja tämä koskisi kaikkien aikakausien vainajia. Museovirasto ja LVV käyvät muinaismuistolain ja hautaus-toimilain soveltamisen ja lupakäytännön selkeyttämiseen tähtääviä neuvotteluja vuodenvaiheessa 2025/2026. Tiukentunut linjaus on herättänyt runsaasti keskustelua Suomen arkeologien ja ihmisjäännösten tutkijoiden keskuudessa.

---

4 Itä-Suomen aluehallintoviraston päätös ISAVI/8101/2025 Lappeenrannan kaupungin lupahakemuksen haudattujen vainajien jäänteiden siirtämiseksi.

*Arkeologisesti tutkittujen historiallisen ajan vainajien jäännösten uudelleen hautaus Malmin hautausmaalle 2023. Kuva: Marianna Niukkanen, Museo-
virasto.*

1.3 Hautausten ja ihmisjäännösten monimuotoisuus

Haudaukset ja ihmisjäännökset ovat yksi arkeologian rikkaimmista tietolähteistä. Ne kertovat paitsi kuolemaan liittyvistä rituaaleista, myös elämästä, yhteisöistä, yksilöistä, uskomuksista ja kulttuurisista muutoksista. Niiden monimuotoisuus on valtava, ulottuen esihistoriallisista röykkiöhaudoista moderneihin konfliktien joukkohautoihin. Jokainen hautalöytö on ainutlaatuinen kokonaisuus, jonka tutkiminen ja tulkinta vaativat monitieteistä osaamista.

Suomessa, kuten muuallakin, hautaustavat ovat vaihdelleet suuresti aikakauden ja kulttuurin mukaan. Perustavanlaatuinen jako on poltto- ja ruumishaudauksen välillä. Polttohaudauksessa vainaja on poltettu roviolla ja palaneet luut koottu esimerkiksi urnaan tai siroteltu maahan. Ruumishaudauksessa vainaja on laskettu maahan tai esimerkiksi kiviröykkiöön polttamatta. Nämä kaksi päätapaa ovat esiintyneet rinnakkain ja vuorotellen eri aikakausin. Esihistoriallisella ajalla on varmasti ollut hyvin monimuotoisia tapoja käsitellä vainajia, emmekä osaa niitä kaikkia edes kuvitella.

Siirtyminen esihistoriallisista hautapaikoista historiallisen ajan hautausmaihin on merkittävä muutos. Suomessa tämä näkyy siirtymänä pakanallisista hautaustavoista kristillisiin rituaaleihin 1000-luvulta alkaen. Varhaiset kristilliset haudat ovat usein esineettömiä ja itä-länsisuuntaisia. Kristinuskon sisällä on myös eroja: Suomessa ovat vaikuttaneet katolilainen, luterilainen ja ortodoksinen perinne. Suurin osa kristillisistä hautausmaista on seurakuntien hoidossa, mutta on myös vanhoja, käytöstä pois jääneitä kristillisiä hautausmaita, jotka ovat muinaismuistolain rauhoittamia kohteita. Osasta niistä on tieto hävinnyt ajan saatossa, ja ne löytyvät arkeologisen tutkimuksen myötä. Rajanveto seurakunnan hoidossa olevan ja käytöstä pois jääneen hautausmaan välillä ei kuitenkaan aina ole selkeä. Esimerkkinä tästä ovat kirkkojen lattian alla olevat haudat. Lattian alle hautaaminen kiellettiin terveydellisistä syistä vuonna 1822.

Haudat voivat olla yksilö- tai yhteishautoja. Joukkohaudoissa on suuri määrä esimerkiksi konfliktivainajia haudattu samaan paikkaan. Hautojen näkyvyys maastossa vaihtelee. Osa, kuten esihistorialliset röykkiöt tai hautakummut, ovat selvästi maan pinnalle näkyviä. Suurin osa haudoista on kuitenkin maan pinnalle näkymättömiä, ja ne löytyvät vain arkeologisissa

tutkimuksissa. Kaivauksissa hauta voidaan tutkia kokonaan tai vain osittain. Erityisryhmän muodostavat hyllyssä ja vedessä olevat ihmisluit, joita löytyy esimerkiksi uponneista aluksista tai muinaisista vesistöhaudoista.

Ihmisjäännösten säilyneisyys vaihtelee eri tekijöistä johtuen. Suomen happamassa maaperässä orgaaninen aine säilyy yleensä huonosti lukuun ottamatta palaneita luita, jotka ovat yleensä hyvin pieniksi fragmentoituneita. Ruumishaudasta luut voivat kuitenkin löytyä anatomisessa järjestyksessään *in situ*. Erityisen harvinaista on pehmytkudosten, kuten ihon tai hiusten, säilyminen. Muumioituneita vainajia on säilynyt erityisesti vanhojen kirkkojen lattioiden alta, missä olosuhteet ovat olleet otolliset. Jäännösten käsittelyn eettistä problemaattisuutta lisää, mikäli haudatun vainajan henkilöllisyys tiedetään.

Haudat voivat olla esineellisiä tai esineettömiä. Esihistoriallisista haudoista voi löytyä runsaasti esineitä, kuten koruja, aseita ja työkaluja, kun taas kristilliset haudat aivan varhaisimpia haudauksia lukuun ottamatta ovat pääasiassa esineettömiä. Silti myös historiallisen ajan haudat voivat käsittää esineistöä, vaikka kyse ei olekaan varsinaisista hauta-antimista: arkkujen ja niiden sisustuksen jäännöksiä, vainajan vaatteiden jäännöksiä, koruja, koristeita ja kolikoita.

Haudasta voidaan saada varsinaisten ihmisjäännösten ohella myös näyttemateriaalia. Maanäytteet esimerkiksi vainajan vatsan kohdalta voivat paljastaa tietoa viimeisestä aterista, ja haudasta löytyvät kasvi- ja eläinjäänteet kertovat hautausrituaaleista ja ympäristöstä. Yhtenä haasteena ovat vanhat kokoelma-aineistot, joissa on sekaisin ihmisten ja eläinten luita, sekä ihmisluit ilman alkuperätietoa.

2 Ihmisjäännöksiin liittyvät nykyiset toimintakäytännöt Suomessa

2.1 Keskeinen lainsäädäntö⁵

Historiallisen ajan hautapaikkoja Suomessa säätelee monitahoinen lainsäädäntö, johon liittyy useita eri lakeja ja asetuksia. [Muinaismuistolain](#) (295/1963) mukaan kiinteät muinaisjäännökset ovat rauhoitettuja, ja niiden kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen ja muu kajoaminen on kielletty ilman lain nojalla annettua lupaa. Lain mukaan kiinteiksi muinaisjäännöksiksi määritellään *pakanuuden aikaiset haudat ja kalmistot, myös sellaiset, joista maan pinnalla ei ole merkkejä sekä muinaiset hautapaikat, jotka eivät ole seurakunnan hoivossa olevalla hautausmaalla*.

Ihmisjäännöksiä ei muinaismuistolaissa kuitenkaan mainita. Arkeologisista esineistä on säädetty muinaismuistolain 2 luvussa. Käytännössä ihmisjäännökset on rinnastettu arkeologisiin esineisiin. Lain mukaan tunnetusta kiinteästä muinaisjäännöksestä tavattu muinaisesine, jolla on yhteyttä muinaisjäännöksen kanssa, kuuluu lunastuksetta valtiolle. Samoin laivalöytöjen osalta todetaan (3 luku), että esineet, jotka tavataan 1 momentissa tarkoitetusta hyllystä tai ovat ilmeisesti sellaisesta peräisin, kuuluvat lunastuksetta valtiolle, ja on niistä muutoin soveltuvin osin voimassa, mitä irtaimista muinaisesineistä on säädetty.

Hautausmaiden ja yksityisten hautojen perustamista, ylläpitoa, hoitamista ja lakkauttamista säädellään [hautaustoimilaissa](#) (457/2003). Samassa laissa määritellään myös haudatun ruumiin tai tuhkan siirtämistä toiseen hautaan koskevat säännökset. Lain 24§:n mukaan *Haudattu*

⁵ Ks. tarkemmin Museoviraston Historiallisen ajan hautapaikat ja arkeologinen kulttuuriperintö -tietoineisto (2021).

ruumis tai tuhka saadaan erityisen painavista syistä Lupa- ja valvontaviraston⁶ luvalla siirtää toiseen hautaan. Kirkollisten hautausmaiden osalta sääntelyä täydentävät [kirkkolaki](#) (1054/1993) ja kirkkojärjestys (1055/1993) sekä ortodoksisen kirkon osalta laki ortodoksisesta kirkosta (985/2006) ja ortodoksisen kirkon kirkkojärjestys (174/2007).

[Terveydensuojeluasetuksessa](#) (1280/1994) säädetään terveyshaittojen ehkäisemisestä, vähentämisestä ja poistamisesta ruumiin käsittelyyn, säilyttämisen ja kuljettamisen sekä haudatun ruumiin siirtämisen yhteydessä. [Rikoslain](#) (39/1889) 17 luvun 2 § määrittelee hautarauhan rikkomisen, joka käsittää haudan luvattoman avaamisen, ruumiin tai sen osan ottamisen, ruumisarkun tai hautauurnan poistamisen, hautaamattoman ruumiin pahennusta herättävän käsittelyn sekä haudan tai kuolleen muistomerkin turmelemisen tai häpäisemisen.

Erityissääntelyä on myös sotavainajien osalta. Toisen maailmansodan seurauksena Suomessa kuolleiden venäläisten (neuvostoliittolaisten) sotilaiden muiston vaalimisesta on säädetty erillisessä asetuksessa (939/1992; SopS 95/1992). Sopimus kattaa hautapaikkojen selvittämisen, luetteloinnista, hoidon ja ylläpitämisen sekä vainajien jäännösten siirtämisen ja uudelleen hautaamisen.

Ihmisjäännöksiä ei sellaisinaan mainita Suomen lainsäädännössä, mikä tekee niitä koskevista toimintatavoista, vastuista ja prosesseista epäselviä. Lainsäädännössä oletetaan, että vainajan henkilöllisyys tunnetaan tai että se on selvitettävissä ja näin ollen omaisia tai jälkeläisiä osoitettavissa. Kuitenkin kun kyse on muinaisista vainajista, on henkilöllisyyden selvittäminen käytännössä mahdotonta erittäin harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta. Ei ole selvää, mikä taho vastaa vainajan jäännöksiä koskevista päätöksistä silloin, kun kyse on anonyymistä vainajasta, jolle ei ole osoitettavissa omaisia tai muuta viiteryhmiä ja jonka uskontoakaan siihen liittyvine tapoineen ja rituaaleineen ei välttämättä tunneta.

2.2 Viranomaisvastuut, lupakäytännöt ja ohjeistukset

Viranomaistoiminnan osalta **Museovirasto** vastaa kiinteiden muinaisjäännösten rauhoituksen valvomisesta ja toimii kulttuuriympäristön suojelusta vastaavana asiantuntijaviranomaisena. Museovirasto myöntää luvat kiinteiden muinaisjäännösten tutkimuksiin ja niihin kajoamiseen sekä vastaa arkeologisista kokoelmista ja tutkimusraporttien arkistoinnista. **Alueelliset vastuumuseot** toimivat asiantuntijoina arkeologisen kulttuuriperinnön asioissa omilla toimialueillaan vastaten mm. maankäyttöön liittyvistä lausunnoista. **Lupa- ja valvontavirasto** (LVV, vuoteen 2026 asti Itä-Suomen aluehallintovirasto) hoitaa hautausoimilakiin perustuvia hautaamiseen liittyviä lupa- ja valvonta-asioita sekä eräitä hautausmaiden hoitoon liittyviä valtionavustuksia. Siirrettäessä haudatun vainajan jäännöksiä toiseen hautaan, tulee siltä hakea lupa haudatun vainajan ruumiin tai tuhkan siirtoon.

Museovirastossa on laadittu joitakin ohjeistuksia, jotka käsittelevät tai sivuavat arkeologisia ihmisjäännöksiä:

- [Arkeologisten hautakaivausten tutkimusmenetelmät](#) -julkaisu (2011)
- [Ihmisjäännökset Museoviraston kokoelmatyössä](#) -ohje (sisäinen ohje, 2014/ 2021)
- Historiallisen ajan hautapaikat ja arkeologinen kulttuuriperintö -tietoaaineisto (KYP:i sisäinen ohje 2021,)
- [Arkeologisen kulttuuriperinnön opas -wikisivusto, hautaaminen-aihealue](#)

⁶ Vuoteen 2026 asti Itä-Suomen aluehallintovirasto.

- Toimintaohje kokoelmaesineiden palauttamista koskevien kysymysten käsittelyyn (SKM:n sisäinen ohje 2020/2025)

Ohjeistukset ovat osittain vanhentuneita ja niissä on keskeisiä puutteita. Ohjeistamatta ovat ne periaatteet ja prosessit, joiden perusteella historiallisen ajan ihmisjäännöksiä otetaan arkeologisiin kokoelmiin tai haudataan uudelleen. Arkeologisten kenttätöiden laatuohjeista puuttuvat hautojen ja ihmisjäänösten arkeologisten tutkimusten suositukset, eikä ihmisluiden osteologisen analyysin, muiden analyysien ja näytteiden oton tarkempia edellytyksiä ole määritetty. Muinaisjäänösten tutkimusluvuissa ei aseteta selkeitä ehtoja hautojen tutkimiselle ja ihmisjäänösten käsittelylle, eikä hautapaikkoja koskevissa kajoamisluvuissa välttämättä määrillä riittävän kattavasti ja yksiselitteisesti maankäyttöhankkeen toteuttajan kustannettaviksi tulevia tutkimuksia.

2.3 Kenttätöikäytännöt

Arkeologisten ihmisjäänösten kenttätöikäytännöt vaihtelevat joiltakin osin sen mukaan, onko kyseessä tutkimuskaivaus vai maankäyttöhankkeen yhteydessä tehtävä tilaustutkimus. Tutkimuskaivausten kohdalla kohteen valinta ja tutkimusstrategia voidaan suunnitella etukäteen, kun taas tilaustutkimuksissa toimintaa määrittävät usein tiukat aikataulut ja maankäyttöhankkeen asettamat reunaehdot koskien esimerkiksi tutkittavien alueiden laajuutta ja syvyyttä.

Kenttätöiden toteutuksessa voidaan noudattaa Museoviraston julkaiseman Arkeologisten hautauskaivausten tutkimusmenetelmät -julkaisun (2011) periaatteita, mutta toki kenttätö- ja dokumentointimenetelmät ovat muuttuneet 15 vuodessa. Tutkimuksissa pyritään dokumentoimaan mahdollisimman tarkasti hautausten stratigrafinen konteksti, hautaan liittyvät esinelöydöt ja vainajan asento sekä tallettamaan ihmisjäänökset (yleensä luut) ja esineet sekä ottamaan maa- ja muita näytteitä. Dokumentoinnissa hyödynnetään yhä enemmän 3D-mallinnusta ja digitaalisia menetelmiä.

Tutkimuskäytännöissä on eroja esihistoriallisten ja historiallisen ajan ihmisjäänösten välillä. Esihistorialliset ihmisjäänökset talletetaan aina Museoviraston kokoelmiin. Historiallisen ajan ihmisjäänösten osalta käytännöt ovat vaihtelevampia. Osteologinen perusanalyysi pyritään tekemään sekä palaneista että palamattomista ihmisluista, mutta resurssien puute saattaa rajoittaa tutkimuksen laajuutta tai venyttää analyysin aikataulua.

Luonnontieteellisten analyysimenetelmien kehitys on tuonut uusia mahdollisuuksia ja haasteita. Muinais-DNA-, isotooppi- ja mikrobiomitutkimukset saattavat edellyttää tarkkaa näytteenottoa jo kentällä kontaminaation välttämiseksi. Rutiininomaisesti ei näitä tutkimuksia tehdä, vaan ne liittyvät yleensä erikseen rahoitettuun tutkimushankkeeseen tai väitöskirja- tai opinnäytetyöhön. Erityisesti destruktiiviset analyysit, kuten DNA-tutkimukset, vaativat huolellista harkintaa ja lupaprosessia.

*Ihmisluiden osteologista analysointia.
Kuva: Marianna Niukkanen, Museovirasto.*

2.4 Kokoelmakäytännöt

Ihmisjäännöksiä tallettaminen kokoelmiin perustuu muinaismuistolakiin (ks. luku 2.1.) Museoviraston kokoelmatoiminnan eettisenä perustana ovat ICOMin (International Council of Museums) museotyön eettiset säännöt.

Käytännössä kaikki arkeologisissa kenttätöissä talletetut esihistoriallisen ajan sekä keskiaikaiset ihmisjäännökset talletetaan Museoviraston arkeologisiin kokoelmiin. Esihistorialliset ihmisjäännökset ovat pääosin palaneita luita sekä rautakautisista ruumishautauksista talletettuja palamattomia luita ja kokonaisia hautauksia.

Historiallisen ajan kristittyjen vainajien jäännöksiä, pääasiassa luuston osia, on talletettu arkeologisiin kokoelmiin siinä tapauksessa, että kokonaisuus on nähty tutkimuksen kannalta poikkeuksellisen merkittäväksi. Kyseessä voi olla esimerkiksi poikkeuksellisen hyvin säilynyt kokonaisuus, erityisiä tauteja tai vammoja edustava tapaus, harvinainen tai ainutlaatuinen hautaus tapa tai vertailuaineistoksi soveltuva kokonaisuus. Kansallismuseon historiallisen ajan maalöytökokoelmassa on useista kohteista ihmisluita historialliselta ajalta (ennen vuotta 2011 suoritettujen historiallisen ajan kohteiden arkeologisten kenttätöiden löydöt). Osa on luetteloitu kokoelmiin ja osa on talletettu näytteinä, mutta monesti niihin liitetyt tiedot ovat puutteellisia. Suomen kansallismuseon kokoelmissa on lisäksi esineitä, jotka sisältävät ihmisperäistä materiaalia kuten hampaita tai hiuksia.

Suomen merimuseon kokoelmissa on hyllyistä talletettuja ihmisjäänöksiä pääosin 1600–1700-luvuilta. Kyseessä ovat pääasiassa haaksirikossa tai meritaistelussa Suomen aluevesillä menehtyneiden vainajien jäännökset, jolloin hylky on muodostunut onnettomuuspaikaksi⁷. Kyseessä on useimmissa tapauksissa hajallaan olevat ihmislut. Muinaismuistolain rauhoittamista hyllyistä löydettyjä vainajia ei ole identifioitu eikä heidän alkuperäänsä yleensä tunneta. Hyllyistä löytyneet ihmisjäänökset on katsottu osaksi kiinteää muinaisjäänöstä. Vain venäläisen, Ruotsinsalmen meritaistelussa vuonna 1790 uponneen fregatti St. Nikolain tapauksessa joitakin hyllyistä löytyneitä ihmisjäänöksiä on haudattu Kotkan ortodoksiselle hautausmaalle 1970-luvulla, vaikka aluksella on ollut myös ulkomaalaisia upseereita.

Arkeologisissa tutkimuksissa saadut historiallisen ajan ihmisjäänökset haudataan useimmissa tapauksissa uudestaan jälkitöiden yhteydessä mahdollisesti tehtyjen analyysien jälkeen. Selkeää kokoelmapolitiikkaa sen suhteen, mitä otetaan kokoelmiin ja mitä haudataan uudelleen ei ole. Päätös uudelleen haudata tehdään yleensä tutkimusluvan myöntäneen viranomaisen toimesta, eikä asiasta keskustella Museoviraston kokoelmien kanssa. Kokoelmiin tallettamisen osalta ei ole selvää, kuka tai ketkä lopulta tekevät asiasta päätöksen - tutkimusluvan myöntävä viranomainen, arkeologisten tutkimusten vastuullinen johtaja, osteologi vai kokoelmasta vastaavat.

Ihmisjäänöksiä on vuonna 2024 tehdyn kyselyn perusteella ihmisjäänöksiä on useiden museoiden, arkeologia-alan yritysten ja yliopistojen hallussa eri syistä (ks. luku 3). Esimerkiksi Turun yliopistolla on ollut oikeus säilyttää opetuskaivauksiensa aineisto omassa kokoelmassaan, ja kokoelmassa on myös ihmisjäänöksiä. Turun kaupunginmuseon kanssa on laadittu lainasopimus, jonka perusteella museo säilyttää Turun kaupungin muinaisjäänösalueelta peräisin olevat aineistot itsellään. Kokoelmat ovat kuitenkin lähtökohtaisesti Museoviraston kokoelmia ja niillä tulisi olla Museoviraston arkeologisten kokoelmien kokoelmanumero.

Turun Pyhän Hengen kappelissa Casagranden talon alla säilytetään ns. Julinin tontin pääasiassa 1980-luvulla tehtyjen kaivausten ihmislutaineistoja. Niitä hallinnoi ns. Pyhän Hengen vainajien komitea, jossa on mukana Museoviraston edustus. Porvoon seurakuntayhtymä säilyttää Porvoon tuomiokirkon palon jälkeisissä kirkkomaan kaivauksissa (v. 2007) talletettujen vainajien luita omissa tiloissaan huoltorakennuksessa ja vastaa tutkimusluvista.

Kristinuskon omaksumista vanhempien vainajien luiden sijoittaminen kokoelmiin ei ole tois-taiseksi herättänyt erityistä eettistä keskustelua, eikä käytäntöä ole pidetty ongelmallisenä. Eettinen kompleksisuus kuitenkin nousee esiin historiallisen ajan kristittyjen vainajien kohdalla ja kasvaa, mitä lähemmäs nykyaikaa tullaan.

Dokumentoinnin ja luetteloinnin osalta on olennaista, että kaikista ihmisjäänöksistä laaditaan kattava dokumentaatio riippumatta siitä, talletetaanko ne kokoelmiin vai haudataanko uudelleen. Kokoelmiin talletettavat ihmisjäänökset tulisi luetteloida yhtenäisen ohjeistuksen mukaisesti. Tietojen saavutettavuudessa huomioidaan aineiston sensitiivisyys ja tietosuojakysymykset. Ihmisjäänökset säilytetään tarkoitukseen sopivissa tiloissa, joissa olosuhteet ovat vakaat ja kontrolloidut. Pääsy kokoelmatiloihin on rajattu vain valtuutetuille henkilöille.

2.5 Tutkimuskäytännöt

Ihmisjäänöksiä säilytetään Museoviraston kokoelmissa pääasiallisesti tutkimusta varten. Aineiston tutkimukseen, näyttöiden ottoon ja analyysiin pyydetään lupa kokoelmista vastaavalta yksiköltä. Tutkimuslupa myönnetään vain tieteellistä tutkimusta varten. Opinnäytetöissä

⁷ Ainoa virallisen hautapaikkastatuksen saanut hylky on v. 1994 uponnut Estonia.

tutkimuksen tulee olla pääsääntöisesti vähintään pro gradu -tasoinen. Joissain tilanteissa on aineistoa mahdollista saada tutkimuslainaan. Lainahakemuksen käsittelee aineistosta vastaava yksikkö.

Tutkimuslupahakemus on vapaamuotoinen kuvaus tutkimushankkeen tavoitteista. Tällä hetkellä hakijalta ei edellytetä esimerkiksi eettistä pohdintaa. Päätöksen tekee kokoelmista vastaava yksikkö. Ihmisjäännösten tutkiminen Museoviraston tiloissa on myös luvanvaraista. Tutkimusta varten haetaan käyttöoikeutta.

Lupapäätöksissä pohditaan esimerkiksi, onko näytteenotolla mahdollista saada vastaus esitettyyn tutkimuskysymykseen, vaarantaako näytteenotto tai tutkimus aineistojen säilyvyyden ja jääkö näyttemateriaalia jäljelle saman tutkimuksen toistamiseen tai uusiin analyyseihin. Ihmisluuaineistoa koskevat tutkimus- ja kuvauslupapyynnöt arvioidaan huomioiden [ICOMin museotyön eettiset säännöt](#) sekä tutkimuksen ja kuvien käyttötarkoitus. Tarvittaessa voidaan pyytää mielipidettä ja arviota asiantuntijoilta ja mahdollisilta asianosaisilta. Tutkimustulokset on toimitettava Museoviraston arkistoon, mutta valitettavasti tämä ei aina toteudu.

Museoviraston arkeologisiin kokoelmiin tulee vuosittain n. 10–20 ihmisluuaineistoa koskevaa tutkimus- ja käyttölupapyyntöä. Yksi pyyntö voi käsitellä suuren määrän pää- ja alalukuita, ts. jäännöksiä eri kohteista ja vainajista. Ihmisluut ovat yksi tutkijoiden useimmin kysymistä aineistotyypeistä.

Museoviraston kokoelmapalvelut ovat vuodesta 2026 alkaen olleet maksullisia. Myös ihmisjäännöksiä kohdalla laskutetaan aineistojen esille otosta ja palautuksesta voimassa olevan hinnaston mukaisesti.

2.6 Näyttelykäytännöt

Museoviraston näyttelytoiminnan eettisenä perustana ovat edellä mainitut ICOMin museotyön eettiset säännöt. Ihmisjäännösten näyttelykäytöstä on tarkemmin ohjeistettu aiemmin mainituissa Ihmisluuaineistot Museoviraston kokoelmatyössä -ohjeistuksessa.

Ihmisjäännösten tuominen esille näyttelyyn mietitään aina tapauskohtaisesti. Niitä esitellään vain, jos se on tarkoituksenmukaista menneisyyden ihmisen elämän ymmärrettäväksi tekemiseksi ja ne ovat oleellinen osa näyttelyä, esimerkiksi jos aineisto tuo oleellista lisätietoa käsiteltävään asiaan, eikä samanlaista tietoa voida antaa tai tuottaa muilla menetelmillä.

Alkuperäiskansoihin tai vähemmistöryhmiin kuuluvien vainajien jäännösten näytteillepanosta keskustellaan laaja-alaisesti asianosaisten ryhmien ja asiantuntijoiden kanssa. Näyttelysuunnittelussa huomioidaan aineiston kunnioittava käsittely ja näytteillepano. Näyttelysuunnittelussa mietitään, voiko aineiston asettaa esille niin, että kävijän on halutessaan mahdollista sivuuttaa ne.

Kansallismuseon esihistorian näyttelyssä rautakautisista ruumishautauksista ihmisjäännöksiä sisältävät Euran Luistarin hauta 56 ja Levänluhdan merovingiaikainen vesikalmisto (KM2996, KM21814). Näyttelyssä olevat ihmisluuaineistot kuvaavat hautauksia kokonaisuutena, näyttäen esimerkin tietyn ajan hautaustavoista ja vainajiin liittyvästä tapakulttuurista. Toista maata -näyttelyssä on lääketieteen historiaa ja kehitystä esittelevässä osiossa esillä porattu kallo Pälkäneen rauniokirkosta (H2002020:97).

Ihmisjäännöksiä lainataan myös muiden museoiden näyttelyihin. Tätä raporttia laadittaessa niitä oli lainassa mm. Tampereen Vapriikin Muinais-DNA-näyttelyssä. Samat lähtökohdat ja vaatimukset koskevat myös lainoja. Näyttelylainapyynnön tulee olla tarkasti perusteltu. Esillepanosta sovitaan kokoelmasta vastaavan yksikön kanssa.

Tampereen Vapriikin Muinais-DNA-näyttelyssä 2025–2028 on esillä sekä aitoja ihmisjäänöksiä, että niiden pohjalta tehtyjä kopioita ja rekonstruktioita.

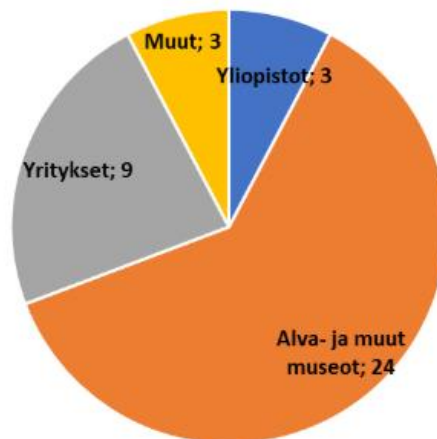
Kuva: Marianna Niukkanen, Museovirasto.

3 Sidosryhmille suunnattu kysely 2024

3.1 Kyselyn toteutus ja vastaajat

Selvityksen laatimiseen sisältyi Museoviraston sidosryhmille suunnattu Webropol-kysely keuhällä 2024 (Marianna Niukkanen). Tavoitteena oli kartoittaa, minkä organisaatioiden hallussa ihmisjäänöksiä on ja minkälaisia käytäntöjä, prosesseja, ohjeistuksia ja haasteita niihin liittyy. Selvityksessä pyrittiin huomioimaan kaikki ihmisjäänöksiin liittyvät prosessit niin suojelun, arkeologisten kaivausten, kokoelmien kuin tutkimuksenkin osalta. Erityinen huomio oli historiallisen ajan ihmisjäänöksissä, joihin liittyy epäselviä ja vaihtelevia käytäntöjä. Kysely oli organisaatiokohtainen, ja se suunnattiin alueellisille vastuumuseoille, kolmelle arkeologiaa opettavalle yliopistolle, arkeologisia kenttätutkimuksia tekeville alan yrityksille (mukaan lukien Museoviraston kaupallisia kenttätöitä tekevä ARKE) sekä muutamalle muulle toimijalle. Kysely lähetettiin yhteensä 39 organisaatiolle, joista 37 vastasi.

Kyselyn lähetys

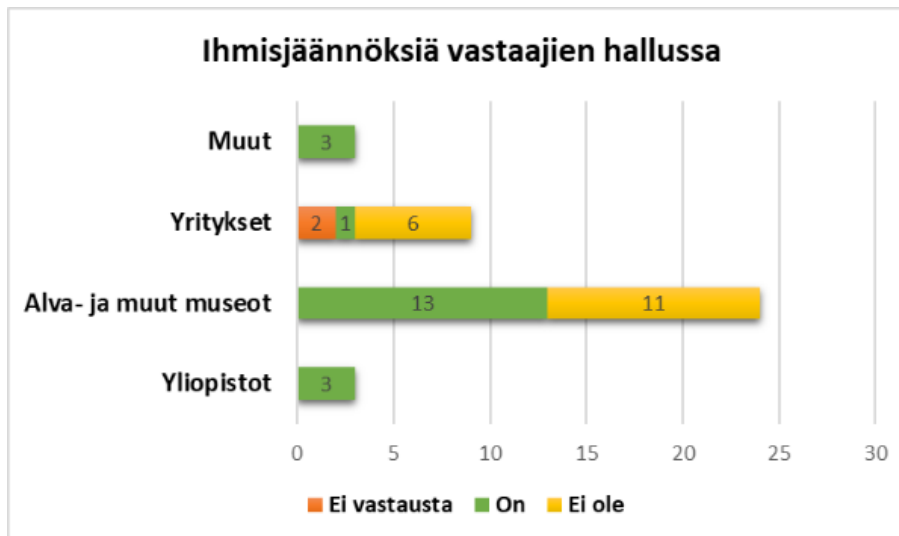

Kyselyn tarkoittamiksi ihmisjäännöksiksi määriteltiin sekä esihistorialliset että historiallisen ajan luurangot, palamattomat ja palaneet ihmisen luut ja hampaat sekä näiden fragmentit, pehmytkudokset, hiukset ja karvat sekä muumioituneet vainajat ja vainajien osat sekä edellä mainituista otetut näytteet, jotka ovat peräisin arkeologisesta löytöyhteydestä. Arkeologiseksi löytöyhteydeksi määriteltiin muinaiset hautapaikat sekä paikat, joissa on ihmisjäännöksiä haaksirikon tai onnettomuuden vuoksi tai muusta syystä. Ihmisjäännökset on voitu ottaa talteen arkeologisessa tutkimustoiminnassa tai ne ovat voineet löytyä esimerkiksi työmaalta maankaivutöiden yhteydessä.

Kysely jakautui kahdeksaan osioon: 1) Vastaajan tiedot, 2) Ihmisjäännösten alkuperä, 3) Kokoelmat ja luettelointi, 4) Ihmisjäännösten käsittely ja säilyttäminen, 5) Tutkimus ja näytteenotto, 6) Näyttelytoiminta, 7) Historiallisen ajan ihmisjäännösten palauttaminen ja uudelleen hautaus, 8) Kyselyn päätös. Kyseessä oli monivalintakysely, jonka vastauksia pystyi tarkentamaan tekstikentissä.

3.2 Kyselyn tulokset

Kyselyssä tiedusteltiin ensimmäiseksi, onko vastaajaorganisaation hallussa määritelmän mukaisia arkeologisia ihmisjäännöksiä. 37 vastanneesta organisaatiosta 20 (54 %) vastasi kyllä. Ihmisjäännöksiä on kaikkien kolmen yliopiston arkeologian oppiaineiden hallussa sekä yli puolella alueellisista vastuumuseoista. Yritysten hallussa oli kyselyhetkellä ihmisjäännöksiä vähiten, mutta niiden osalta tilanne oletettavasti vaihtelee sen mukaan, millaisia arkeologisia kentätutkimuksia niiltä kulloinkin on tilattu. Kategoriassa ”muut” ovat Porvoon tuomiokirkkoseurakunta, Turun tuomiokirkkomuseo ja Turun Pyhän Hengen vainajien komitea, joilla tiedettiin jo etukäteen olevan hallussaan ihmisjäännöksiä.

Ihmisjäännösten alkuperä

Jatkokysymykset koskivat vain niitä 20 organisaatiota, joilla on ihmisjäännöksiä hallussaan. Ihmisjäännökset ovat pääosin peräisin eriaikaisista arkeologisista kenttätöistä (85 prosentilla on tällaisia). Lisäksi niille on toimitettu esimerkiksi maastosta tai työmailta löytyneitä ihmisluita. Toimijoiden haltuun on tullut ihmisjäännöksiä myös tutkimusmatkojen, retkikuntien ja keräilijöiden sekä muun toiminnan kautta.

Suurin osa vastaajien hallussa olevista ihmisjäännöksistä on historialliselta ajalta – keskiajalta 1800-luvulle, ajallisen painotuksen ollessa 1500–1600-luvuissa. Niillä on kuitenkin hallussaan myös esihistoriallisia ihmisjäännöksiä, joiden tulisi pääsääntöisesti olla Museoviraston arkeologisissa kokoelmissa. Vastauksista ei käy ilmi, minkä vuoksi niitä on muiden toimijoiden hallussa – ovatko ne esimerkiksi lainassa vai onko kyse kenttätöissä talletetuista jäännöksistä, joiden jälkityöprosessi on kesken. Kaikki ihmisjäännökset ovat peräisin nyky-Suomen alueelta lukuun ottamatta joitakin luovutetusta Karjalasta olevia jäännöksiä. Vain yhdellä toimijalla on hallussaan alkuperäiskansoihin (saamelaisiin) liittyviä ihmisjäännöksiä. Kahdella toimijalla on jäännöksiä identifioiduista henkilöistä.

Kokoelmat ja luettelointi

Organisaatioista 13:lla on ihmisjäännöksiä omissa kokoelmissaan, ja viiden hallussa on toisen organisaation kuten Museoviraston ja Kansallismuseon kokoelmiin kuuluvia ihmisjäännöksiä. Kymmenellä on hallussaan jäännöksiä, joita ei ole luetteloitu mihinkään kokoelmiin – ne on esimerkiksi otettu talteen kaivauksissa ja varastoitu odottamaan tulevia analyysejä tai ratkaisua kokoelmiin ottamisesta tai uudelleenhautaamisesta. Osa ihmisjäännöksistä on luetteloitu toimijan kokoelmahallintajärjestelmään tai -tietokantaan kaivauslöytöjen tapaan ja osasta on olemassa kaivaus- tai luuanalyyseraportin liitteenä oleva luukohtainen taulukko. Ihmisjäännösten luettelointitietoja ja valokuvia ei pääsääntöisesti ole julkaistu esim. Finnassa paitsi mahdollisesti osana tutkimusraporttia.

Ihmisjäännösten käsittely ja säilyttäminen

Eri toimijoiden hallussa oleville ihmisjäännöksille, jotka ovat pääasiassa luita, ei ole tehty konservointitoimenpiteitä, ainoastaan puhdistamista. Pakkausikäytännöt vaihtelevat. Käytössä ovat erilaiset pahviset ja muoviset laatikot, silkkipaperi, paperipussit ja muoviset salpapusset. Aineistoa koskevat merkinnät ovat yleensä vain pakkauksessa, mutta joissakin tapauksissa merkintöjä kuten löytönumeroita on ilmeisesti tehty itse luihin.

Ihmisjäännöksiä säilytetään yleisimmin (60 %) samoissa tiloissa muiden arkeologisten löytöjen kanssa, muiden löytökategorioiden seassa. Kahdeksan vastaajaa ilmoitti säilyttävänsä ihmisjäännöksiä erillisessä huoneessa tai omassa kaapissa. Kaikilla toimijoilla on käytettävissään lukitut tilat, jotka on useimmiten varustettu hälytinlaittein. Noin puolella tilat ovat myös olosuhdekontrolloituja.

Arkeologisten kenttätutkimusten jälkitöissä esihistoriallisia ja historiallisen ajan ihmisjäännöksiä käsitellään pääsääntöisesti samalla tavoin. Puolet vastaajista käsittelee ihmisluita samoin kuin eläinluita ja puolet eri tavoin: eläinluut luetteloidaan kuten artefaktit ja talletetaan kokoelmiin, kun taas ihmisluita käsitellään pieteetillä omana kokonaisuutenaan, eikä niitä yleensä esihistoriallisia aineistoja lukuun ottamatta luetteloida osaksi kokoelmia, vaan säilytyksen oletetaan olevan väliaikaista. Esihistorialliset ihmisluut toimitetaan lopulta Museovirastoon, mutta historiallisen ajan ihmisluiden osalta prosessi on vaihteleva ja epäselvä.

Tutkimus ja näytteenotto

Seitsemällä toimijalla 20:sta on käytössään ohjeita siitä, ketkä saavat käsitellä sen hallussa olevia ihmisjäännöksiä. Näiksi henkilöiksi mainitaan museon kokoelmahenkilökunta, laboratorikoordinaattori, konservaatit, osteologit ja kenttäarkeologit sekä osteologian kurssilaiset. Yli puolella ei tällaista ohjeistusta ole. Niin ikään seitsemällä toimijalla on henkilöstöä, jolla on osteologista osaamista ja joka työskentelee niiden hallussa olevien ihmisjäännösten parissa. Nämä tahot ovat pääasiassa yliopistoja ja yrityksiä. Osteologista osaamista puuttuu erityisesti alueellisista vastuumuseoista.

78 % niistä organisaatioista, joiden hallussa on ihmisjäännöksiä, tuntee ja noudattaa ihmisjäännösten käsittelyyn ja tutkimukseen liittyviä eettisiä ohjeita. Tunnetuimpia ovat ICOM:in museotyön eettiset säännöt sekä BABAO:n (Iso-Britannia) ja AABA:n (Yhdysvallat) ohjeistukset. Lisäksi käytössä ovat Museovirastolta saadut ohjeet, kuten Arkeologisten hautakaivausten tutkimusmenetelmät -julkaisu sekä Ihmisluuaineistot Museoviraston kokoelmatyössä -ohje. Ihmisjäännösten käsittelyssä pyritään hienovaraisuuteen.

Lähes kaikkien toimijoiden (85 %) hallussa olevista ihmisjäännöksistä on tehty osteologisia analyysejä – tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että lähes kaikki luuaineistot olisi analysoitu. Myös muita analyysejä on tehty jonkin verran, kuten radiohiiliajoitukset, muinais-DNA, stabiilit ja epästabiilit isotoopit sekä hammaskivet. Nämä analyysit ovat liittyneet pääasiassa opinnäytetöihin ja yksittäisten tutkijoiden tutkimushankkeisiin. Kaikki toimijat ilmoittavat, että niiden hallussa olevat jäännökset ovat käytettävissä tutkimukseen, mutta vain puolella on ohjeistusta siitä, ketkä saavat tutkia ihmisjäännöksiä ja minkälaisiin tutkimuksiin niitä saa käyttää. Lähes kaikki sallivat myös näytteenoton ihmisjäännöksistä, mutta vain muutamalla on siihen ohjeita. Lupakäytännöt ovat vaihtelevia ja usein tapauskohtaisia. Turun Pyhän Hengen vainajien komitealla on oma kirjattu lupaprosessinsa.

Näyttelytoiminta

Organisaatioista 16:lla (80 %) on näyttelytoimintaa, ja näistä neljällä oli kyselyn toteuttamisajankohtana esillä arkeologisia ihmisjäännöksiä. Kyse on pääasiassa palaneista esihistoriallisista ihmisluista. 80 %:lla näyttelytoimintaa harjoittavista ei ole käytössään ohjeita siitä, miten ihmisjäännöksiä saa tai ei saa esittää näyttelyissä. Ainoastaan yhdellä toimijalla on ohjeistusta liittyen näyttelyssä olevien ihmisjäännösten valokuvaamiseen, kuvien julkaisemiseen tai esittämiseen esimerkiksi medioissa.

Historiallisen ajan ihmisjäännösten palauttaminen ja uudelleen hautaaminen

20 vastaajasta 11 on palauttanut tai uudelleen haudannut historiallisen ajan ihmisjäännöksiä. Näistä suurin osa on palauttanut luut seurakunnalle uudelleen haudattaviksi, ja osa on haudannut luut uudelleen itse kaivausalueelle tai tutkimuskohteeseen, josta luut ovat

löytyneet. Yhdessä tapauksessa ihmisjäännökset on annettu säilytettäväksi muulle taholle (Pyhän Hengen kappeliin). Palauttamisessa ja uudelleen hautaamisessa on pyritty usein huomioimaan vainajan alkuperäinen löytö-/hautapaikka, joskus myös uskonto, mutta monissa tapauksissa tällaista harkintaa ei ole tehty. Vain kaksi organisaatiota on hakenut Itä-Suomen aluehallintovirastolta luvan/lupia ihmisjäännösten uudelleen hautaamiseen.

Kyselyn päätös

Lopuksi kysyttiin, mistä aiheista vastaajaorganisaatio kaipaisi nykyistä selkeämpää ohjeistusta ja pyydettiin valitsemaan annetusta listasta enintään viisi tärkeintä/kiireellisintä. Eniten (vähintään 10 kpl) valintoja saivat seuraavat:

- 1) Arkeologisiin ihmisjäännöksiin liittyvien eettisten näkökohtien huomioiminen (19 kpl)
- 2) Historiallisen ajan ihmisjäännösten uudelleen hautaaminen (12 kpl)
- 3) Ihmisjäännösten kokoelmiin ottamisen käytännöt (12 kpl)
- 4) Arkeologisten ihmisjäännösten analyysit ja näytteenotto (12 kpl)
- 5) Ihmisjäännösten säilytysolosuhteet (11 kpl)
- 6) Ihmisjäännösten esittäminen näyttelyissä (10 kpl)

Kyselyn lopussa annettiin mahdollisuus tuoda vapaakentässä esiin muita arkeologisiin ihmisjäännöksiin ja kyselyyn liittyviä näkökohtia. Vastaajien kommenteissa heijastuu arkeologisten ihmisjäännösten kokoelmissa säilyttämisen ja uudelleen hautaamisen problemaattisuus. Yhdestä näkökulmasta uudelleen hautaamista pidetään ainoana eettisesti hyväksyttävänä vaihtoehtona, ja toisesta korostetaan aineiston merkitystä tutkimusresurssina sekä pitkäaikaissäilytyksen tärkeyttä. Kommenteissa tuodaan esiin tarve yhteistyölle, keskustelulle ja yhdessä sovitulle kansalliselle ohjeistukselle, joka huomioisi niin eettiset kuin käytännöllisetkin näkökohdat.

3.3 Kyselyn tulosten analysointi

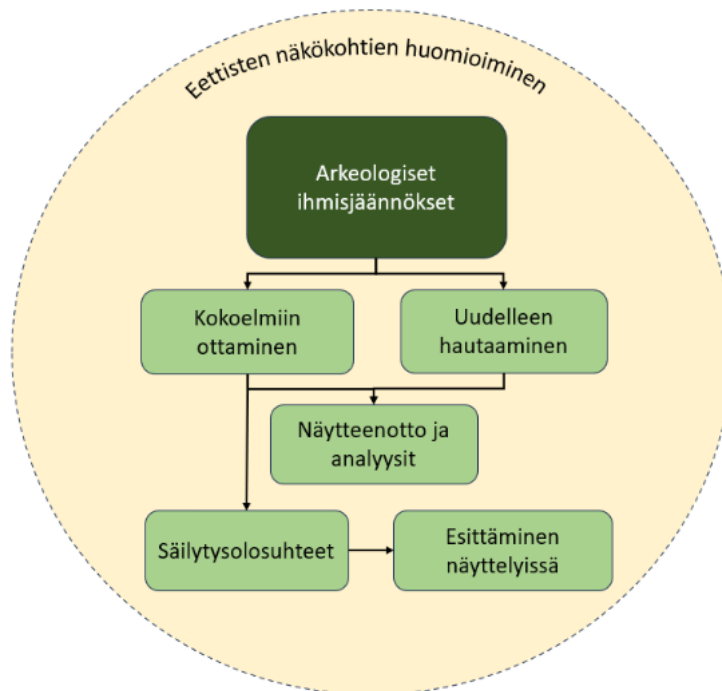
Eri toimijoille tehty kysely osoittaa, että osassa organisaatioita arkeologisten ihmisjäännösten käsittely on kiinteämpi osa toimintaa, kun taas osaa asia koskettaa korkeintaan satunnaisesti. Yliopistoissa tutkitaan ihmisjäännöksiä mm. ottamalla niistä näytteitä, ja yrityksissä niitä kohdataan kenttätutkimusten yhteydessä. Alueellisissa vastuumuseoissa ja muissa museoissa ihmisjäännöskysymyksiä liittyy mm. kokoelmatyöhön ja näytteille asettamiseen.

Osteologista osaamista puuttuu erityisesti viranomaistehtäviä hoitavista alueellisista vastuumuseoista (kuten myös Museovirastosta). Vakituksia luututkijan virkoja ei ole. Yliopistoilta löytyy alan asiantuntijoita omasta piiristä, ja yritykset käyttävät ostopalveluita tai palkkaavat tarvittaessa riveihinsä määräaikaisten osteologin.

Kokoelmakäytännöissä ja -prosesseissa on vastausten perusteella huomattavaa horjuvuutta ja epäselvyyttä. Ratkaisut ovat usein tapauskohtaisia ja luovia. Lisäksi on epäselvää, mitä lupia tutkimukseen ja näytteenottoon tarvitaan, keneltä niitä pitäisi pyytää ja mikä on Museoviraston ja seurakuntien rooli ko. prosessissa. Itä-Suomen AVI:lta haettava lupa haudatun vainajan jäännösten siirtoon ei ole kattavasti tunnettu.

Suhtautuminen konkreettisten ihmisjäännösten esittämiseen näyttelyissä ja julkaisuissa on muuttunut 2010-luvulta alkaen. Aiheen suhteen on tultu varovaisiksi, mikä noudattelee kansainvälistä trendiä. Yleinen suhtautuminen on, että fyysisiä jäännöksiä voidaan asettaa yleisön nähtäväksi tieteellisesti perustellussa kontekstissa, mutta ainakin yksi museo on tehnyt päätöksen, ettei fyysisiä ihmisjäännöksiä esitellä lainkaan.

Organisaatiot toivovat käyttöönsä kattavaa, selkeää ja käytännönläheistä, Suomeen sovellettua ohjeistusta, jossa huomioitaisiin sekä ihmisjäännöksiin liittyvä eettinen näkökulma että arkinen työ.

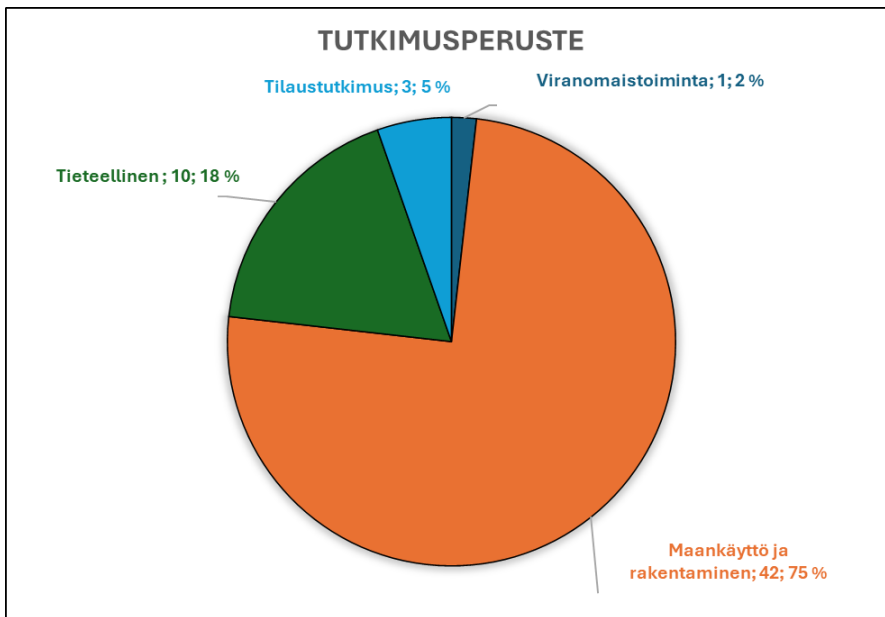

4 Kirkkoja ja hautausmaita koskevat kenttätutkimukset 2020–2025

4.1 Selvitys Museoviraston rekistereistä

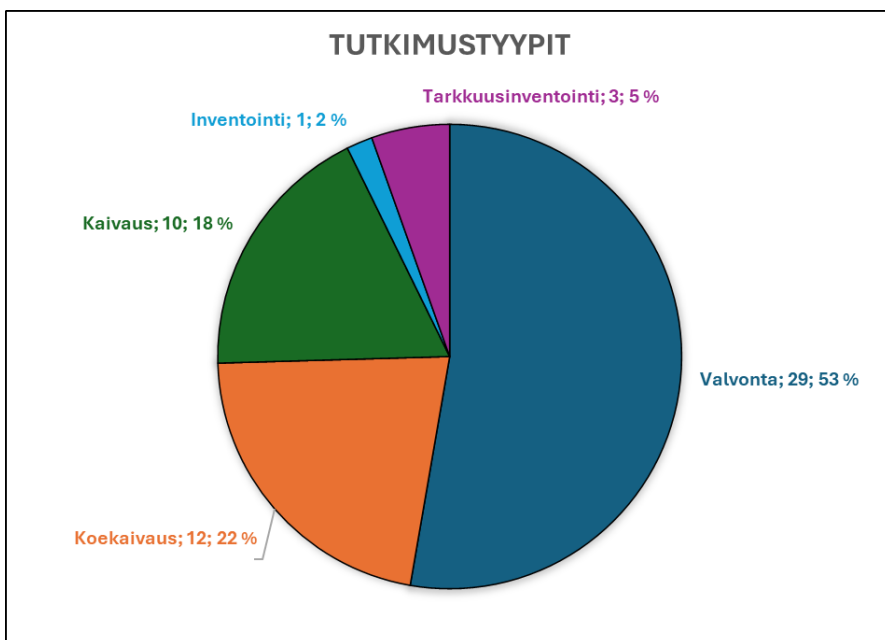
Osana työryhmän työskentelyä laadittiin (Veli-Pekka Suhonen) Museoviraston rekistereiden ja asianhallintajärjestelmän tietojen pohjalta selvitys Suomessa vuosina 2020–2025 tehdyistä kirkkoja ja historiallisen ajan hautausmaita koskevista arkeologisista kenttätutkimuksista. Niitä oli tarkastelujaksona yhteensä 55 kpl.

Selvityksen mukaan ihmisjäännöksiin koskevat arkeologiset kenttätyöt liittyvät Suomessa valtaosin maankäyttö- ja rakennushankkeisiin (n. 80 % tutkimuksista). Lähtökohtana on siis tieteellisten tutkimuskysymysten sijaan tarve tutkia ja dokumentoida rakennushankkeissa tuhoutumaan tulevia hautoja.

Suuri osa kirkkoihin ja hautausmaihin liittyvistä arkeologisista tutkimuksista on ollut eriasteisia valvontoja ja koekaivauksia (n. 80 %). Valvonta tapahtuu maankaivutöiden yhteydessä, mikä vaikuttaa dokumentoinnin tarkkuuteen, havaintoihin, löytömääriin ja ylipäänsä tutkimustuloksiin. Varsinaisia arkeologisia kaivauksia on ollut jaksolla vain kymmenen. Se kuitenkin osoittaa, että tarpeen vaatiessa kohteisiin on resursoitu perusteellisempia tutkimuksia.

Ihmisjäännösten kenttätutkimukset kattavat koko Suomen ja kaikki arkeologiset toimijat (konsultit, viranomaiset ja yliopistot). Toiminta on kuitenkin keskittynyt voimakkaasti Turkuun, jossa niistä on vastannut pääasiassa yksi konsulttiyritys. Taustalla on Turun Suomen oloissa pitkä ja rikas historia sekä kasvavan kaupungin laajat rakennushankkeet.

4.2 Menetelmät, dokumentointi ja analyysit

Selvityksen perusteella ihmisjäännösten tutkimukseen 2020-luvulla tullut käyttöön korkeatasoinen dokumentointistandardi. Tutkimuslupahakemuksissa korostetaan eettistä lähtökohtaa, jonka mukaan haudattuja vainajia ei siirretä, ellei se ole välttämätöntä. Dokumentointimenetelmänä mainitaan systemaattisesti valokuvauksen ohella 3D-mallinnus ja tarkat sijaintimittaukset laserkeilaimilla ja tarkkuus-GPS:llä (RTK). Moderni teknologia on integroitunut osaksi kenttätöprosessia ja mahdollistanut hautakontekstien tarkan digitaalisen tallentamisen.

Kenttätöiden jälkitöiden osaksi on vakiintunut osteologinen analyysi (12 tapausta). Sen avulla selvitetään vainajien perustiedot, kuten ikä, sukupuoli ja havaitut sairaudet (patologiat). Sen sijaan kalliimmat ja aikaa vievämmät analyysit, kuten isotooppi- ja DNA-tutkimukset sekä radiohiiliajoitukset, ovat selvästi harvinaisempia. Pääosa tutkimuksista on valvontoja, joiden budjetti ja aikataulu eivät välttämättä mahdollista laajoja tieteellisiä lisätutkimuksia. Osassa valvonnissa ei löydy tarkempaan tutkimukseen soveltuvaa löytöaineistoa.

4.3 Ihmisjäännösten käsittely ja lopullinen sijoitus

Käytännöt ihmisjäännösten lopulliselle sijoittamiselle vaihtelevat. Yhtä ainoa oikeaa menettelytapaa ei ole, vaan ratkaisut tehdään tapauskohtaisesti neuvotellen tilaajan, viranomaisten ja mahdollisten muiden sidosryhmien (kuten seurakuntien) kanssa. Yhtenäisestä toimintavasta käydään keskustelua. Käytössä on ollut useita menettelytapoja:

- **Paikalleen jättäminen:** Hauta on suojattu ja vainajan jäännökset jätetty alkuperäiselle paikalleen.
- **Uudelleenhautaus löytöpaikalle:** Luut on kerätty ja haudattu tutkimuksen jälkeen takaisin samaan paikkaan, esimerkiksi koeojan reunaan.
- **Luovutus seurakunnalle:** Aineisto on luovutettu paikalliselle seurakunnalle uudelleen siunattavaksi ja haudattavaksi. Tämä on yleinen käytäntö erityisesti historiallisten kirkkomaiden kohdalla. Seurakunta on joissakin yksittäistapauksissa voinut myös säilyttää luut tutkimuskäytössä omissa tiloissaan.
- **Kokoelmiin tallettaminen:** Tutkimuksellisesti poikkeuksellisen merkittäviä jäännöksiä on voitu harkinnan mukaan liittää Museoviraston tai muihin kokoelmiin

4.4 Yhteenveto ja johtopäätökset kenttätutkimuksista

Selvityksen perusteella ihmisjäännösten arkeologinen tutkimus on Suomessa ammattimaista ja teknologisesti korkeatasoista. Tutkimusten laajuuteen vaikuttavat rakennushankkeiden laajuus ja käytössä olevat resurssit. Tutkimuslupahakemuksissa ja -raporteissa on huomioitu eettiset periaatteet, kuten vainajien kunnioitus ja mahdollisimman vähäinen kajoaminen ihmisjäännöksiin. Dokumentoinnin ja raportoinnin taso on hyvä, mutta tieteellisten analyysien määrä riippuu hankkeen luonteesta. Suurimpana haasteena on se, miten kaikissa hankkeissa voidaan varmistaa mahdollisimman laadukas dokumentointi ja miten tieteellisesti merkittävät aineistot tunnistetaan ja saadaan laajemman tutkimuksen piiriin.

5 Kansainvälinen vertailu ja yhteistyö

5.1 Ruotsi

Ruotsissa on Pohjoismaista pisimmälle viedyt ihmisjäännöksiä koskevat toimintamallit ja kattavimmat ohjeistukset. Ruotsin [Kulturmiljölagen](#) ei kuitenkaan suoraan mainitse ihmisjäännöksiä omana kategorianaan, vaan ne sisältyvät implisiittisesti muinaisjäännösten määritelmään, kun kyse on muinaishaudoista ja hautausmaista (*gravar, gravbyggnader och gravfält samt kyrkogårdar och andra begravningsplatser*).

Ruotsissa eettinen keskustelu on ollut ajoittain kiivasta. Keskiaikaisia ja sitä nuorempia ihmisjäännöksiä haudataan usein uudelleen, kun taas esihistorialliset luut yleensä säilytetään kokoelmissa. Uudelleenhaudattavat jäännökset tuhkataan usein ennen hautaamista. Saamelaisneuvosto on vaatinut kaikkien saamelaisjäännösten palauttamista ja uudelleenhaudattamista.

Repatriaatiokysymysten ja eettisen keskustelun ytimessä on ollut Karoliininen instituutti ja ennen kaikkea sen anatomisen museon kokoelmiin kuuluva ”Retziuksen kokoelma”. Kokoelma sisältää alkuperäiskansojen ihmisjäännöksiä, erityisesti kalloja, joita kerättiin ja käytettiin tämän päivän näkökulmasta hyvin kyseenalaisiin rotututkimuksiin 1800-luvulla. Instituutti on ottanut 2010-luvulla vastuun kokoelmien asianmukaisesta hoidosta ja palautuspyyntöjen käsitteystä, tunnustaen samalla historiallisen ja moraalisen vastuunsa. Satoja kalloja on palautettu eri maihin, mm. Suomeen.

Ruotsin hallitus antoi vuonna 2018 Riksantikvarieämbetetille (RAÄ) toimeksiannon tukea ruotsalaisia museoita ihmisjäännösten käsittelyyn ja repatriaatioon liittyvissä kysymyksissä. Lähtökohtana oli, että käytäntöjen tulee olla kansainvälisesti tarkasteltuna esimerkillisiä. Vuonna 2020 RAÄ laati museoille ja muille instituutioille kyselyn siitä, kuinka ne käsittelevät ihmisjäännöksiä toiminnassaan. Samana vuonna se julkaisi kaksi dokumenttia museoiden käyttöön: ohjeistuksen ihmisjäännösten käsittelystä kokoelmissa sekä ohjeistuksen palautusprosesseista.

Vuonna 2023 RAÄ sai hallitukselta tehtäväkseen selvittää saamelaisesineiden ja ihmisjäännösten palauttamisen edellytyksiä. Nykytilanteen kartoittaminen tapahtui haastatteleamalla eri osapuolia. Selvityksen seurauksena RAÄ sai vuonna 2025 miljoona kruunua jaettavaksi vähemmistöille avustuksina ihmisjäännösten palauttamista ja uudelleenhaudattamista varten. Rahoitus on uusittu vuonna 2026. Palautusprosessi on kuitenkin osoittautunut hitaaksi ja hankalaksi käytännössä.

Ruotsalaisessa keskustelussa korostuvat eettiset periaatteet, kuten kunnioitus vainajia ja jälkeläisiä kohtaan sekä eri ryhmien oikeuksien ja tieteellisen tiedon kunnioittaminen. Merkittävänä haasteena nähdään avoimuuden ja yksityisyyden tasapainottaminen. Käytännön työssä museot kohtaavat haasteita kokoelmien dokumentoinnissa ja järjestämisessä. Palautusvaatimusten käsittelyssä olennaista on varmistaa niiden esittäjien mandaatti sekä ratkaista tilanteet, joissa useilla tahoilla on oikeutettuja vaatimuksia.

Arkeologisten ja anatomisten kokoelmien tarpeet eroavat toisistaan, mikä edellyttää erilaisia lähestymistapoja. Valokuvien ja dokumentaation saavutettavuus vaatii erityistä harkintaa, samoin hautaesineistön käsittely osana kokonaisuutta. Keskustelussa tunnistetaan myös eri aikakausien eettisten käsitysten vaikutus nykyisiin toimintatapoihin.

Ruotsin museot päivittävät parhaillaan käytäntöjään ja pyrkivät luomaan yhtenäisiä toimintatapoja. Tämä edellyttää laajaa asiantuntemusta, riittäviä resursseja ja tiivistä yhteistyötä alueellisten ja valtakunnallisten museoiden välillä. Tavoitteena on rakentaa läpinäkyvä ja tehokas järjestelmä, joka huomioi sekä tieteellisen tutkimuksen tarpeet että alkuperäiskansojen ja muiden

ryhmien oikeudet. Prosessi nähdään vasta alkuvaiheessa olevana, pitkäjänteisenä kehitystyönä.

Riksantikvarieämbetetin verkkosivuilla on aihealue [Mänskliga kvarlevor](#), josta löytyy ohjeistuksia ihmisjäännösten käsittelyyn, säilytykseen ja tutkimukseen. Yliopistoilla on omia ohjeistuksiaan.

5.2 Norja

Norjan kulttuuriperintölaissa ([Kulturminneloven](#)) mainitaan saamelaiset ihmisjäännökset. Laki rauhoittaa automaattisesti vuotta 1537 vanhemmat haudat ja hautamuistomerkit (ihmisjäännöksiä ei erikseen mainita), mutta saamelaisten haudat ihmisjäännöksineen ja esineineen ovat rauhoitettuja ikään katsomatta. Myös nuoremmat ei-saamelaisten haudat voidaan rauhoittaa erillispäätöksellä.

Norjassa ihmisjäännöksiin liittyviä käytäntöjä on kehitetty aktiivisesti viime vuosina. Yliopistomuseot vastaavat arkeologisista kenttätutkimuksista (myös rakennushankkeisiin liittyvistä), ja tutkimuksissa talletetut aineistot talletetaan tutkimukset toteuttaneen museon kokoelmiin. Ihmisjäännöksiä on ollut etenkin Oslon yliopistomuseossa, josta niitä on palautettu mm. saamelaisalueille.

Norjan [National Committee for Research Ethics on Human Remains](#) perustettiin vuonna 2008 opetus- ja tutkimusministeriön toimesta. Komitea koostuu kymmenestä jäsenestä, joista kaksi on maallikoita ja muut arkeologian, osteologian, lääketieteen tms. alojen asiantuntijoita. Sen tehtävänä on arvioida ihmisjäännöksiä tutkimusmateriaalina käytäviä hankkeita eettisestä näkökulmasta. Tutkimusten lähdemateriaalina ovat ihmisjäännökset, jotka ovat peräisin julkisista museoista ja kokoelmista tai jotka löydetään arkeologisissa kaivauksissa tai muissa tutkimuksissa. Näihin kuuluvat kokonaiset luurangot, niiden osat ja muut ihmisjäännökset, kuten esineisiin käytetyt ruumiinosat tai maahan hautaamattomat vainajat arkuissa ja sarkofageissa. Erityisenä teemana korostuu saamelaisaineistojen käsittely. Norjassa käynnissä oleva totuus- ja sovintokomission työ on lisännyt tietoisuutta tutkimusyhteisön roolista saamelaisiin kohdistuneissa vääräyksissä, ja saamelaisjäännöksille kaivataan omaa eettistä ohjeistusta.

Tutkijoiden suositellaan esittävän ihmisjäännöksiä koskevat tutkimusprojektinsa komitealle eettistä arviointia varten. Komitea perustaa päätöksensä kansallisiin ja kansainvälisiin eettisiin periaatteisiin sekä huomioi voimassa olevan lainsäädännön, kuten kulttuuriperintölain ja hautauslain, sekä Norjan hyväksymät kansainväliset sopimukset. Komitea myös kehittää omia ohjeistuksiaan, tärkeimpänä [Guidelines for Ethical Research on Human Remains](#).

Norjan komitea vieraili 11-henkisellä kokoonpanolla Museovirastossa 27.5.2025. Vierailun tarkoituksena oli esitellä komitean toimintaa ja keskustella ihmisjäännöksiin liittyvistä eettisistä kysymyksistä ja käytännöistä Suomessa ja Norjassa.

Prosessi, jolla komitea arvioi tutkimushankkeita, on tiivistetysti seuraava:

- 1) Tutkittavaksi esitettyä ihmisjäännösaineistoa hallinnoiva yliopistomuseo kehottaa aineistoa pyytävää tutkijaa esittelemään ihmisjäännöksiin liittyvän tutkimushankkeensa komitealle eettistä arviointia varten. Tutkija ottaa ensin yhteyttä komitean sihteeriin. Pienimuotoisista toimenpiteistä, kuten yksittäisestä radiohiiliajoituksesta, ei yleensä tarvitse tehdä lausuntopyyntöä, ellei se liity laajempaan projektiin. Arviointi-/lausuntopyyntö jätetään sähköisellä lomakkeella, johon kuuluu perustietojen lisäksi tutkijan oma eettinen itsearviointi. Itsearviointi kertoo komitealle hakijan ymmärryksestä aihepiirin eettistä kompleksisuutta kohtaan.

- 2) Komitea kokoontuu neljä kertaa vuodessa ja tekee päätöksensä konsensuspohjaisesti. Yksi komitean jäsen esittelee hankkeen muille puolueettomasti. Tämän jälkeen asiasta keskustellaan koko komitean kesken. Tavoitteena on yksimielinen kanta, mutta tarvittaessa voidaan myös äänestää.
- 3) Komitea laatii tutkimushankkeesta lausunnon, joka on puoltava tai vastustava. Komitea voi myös pyytää hakijalta lisäselvityksiä. Lausunnot ovat julkisia. Vuosittain hankkeita käsitellään noin 7–9 kappaletta. Aineistojen käyttöä koskevat luvat myöntää lopulta se yliopistomuseo, jonka kokoelmissa ihmisjäännökset ovat. Komitean lausunto ei ole velvoittava, vaan museo voi myöntää luvan myös komitean kannan vastaisesti.

Oslon yliopiston kulttuurihistoriallisessa museossa on hiljattain laadittu uusi ihmisjäännöksiä kokoelmatyössä ja näyttelytoiminnassa koskeva eettinen ohjeistus. Se tullaan julkaisemaan vuonna 2026.

Norjan National Committee for Research Ethics on Human Remains vierailulla Konservointi- ja kokoelmakeskuksessa toukokuussa 2025. Kuva: Marianna Niukkanen, Museovirasto.

5.3 Tanska

Tanskan museolaissa ([museumloven](#)) käsitellään arkeologista kulttuuriperintöä luvussa 8. Siinä ei suoraan mainita ihmisjäännöksiä omana kategorianaan. Ihmisjäännökset sisältyvät implisiittisesti määritelmään *grave og gravpladser* (haudat ja hautapaikat).

Tanskalla ei ole ihmisjäännöksiä koskevaa kirjattua politiikkaa, eikä niitä koskeva tutkimus ja säilytys kokoelmissa ei ole toistaiseksi herättänyt erityistä eettistä keskustelua. Tanskassa vallitsee laaja yhteisymmärrys siitä, että arkeologiset ihmisjäännökset tulee säilyttää tutkimuskäyttöön, ja museoiden näyttelyissä on yleisesti esillä eri-ikäisiä ihmisjäännöksiä (esim. kansallismuseon ns. suoruumiit). Grönlannin inuiittien jäännökset säilytetään sopimukseen perustuen Kööpenhaminan yliopiston antropologisessa kokoelmassa, vaikka ne muodollisesti kuuluvat Grönlannin kansallismuseolle Nuukissa. Poikkeuksena ovat hyvin säilyneet inuiittimuumiot, jotka on palautettu Grönlantiin museokokoelmiin.

Tanskassa arkeologisista kaivauksista vastaavat alueelliset museot, ja kaivaukset liittyvät lähes aina maankäyttöön. Kirkkojen ja käytössä olevien kirkkomaiden kaivaukset kuuluvat valtiolliselle toimijalle Slots- og Kulturstyrelsenille, joka voi kuitenkin siirtää työn museolle. Yli 100 vuotta vanhat vainajat määritellään arkeologisiksi. 1700–1800-lukujen vainajat haudataan käytännössä aina uudelleen niiden tutkimuksellisesta arvosta huolimatta, sillä ne koetaan ajallisen läheisyytensä vuoksi sensitiivisempänä aineistona. Keskiäikaa nuorempien vainajien säilyttäminen on harkinnanvaraista, mutta 1600-luvun vainajat tyypillisesti säilytetään. Toiminta perustuu vakiintuneisiin käytäntöihin kirjattujen ohjeistusten ollessa vähäisiä.

Antropologi analysoi ihmisjäännökset joko kentällä tai laboratorioissa. Alueelliset museot hallinnoivat ihmisjäännösaineistoja, mutta niitä säilytetään yliopistoissa. Esihistorialliset ihmisjäännökset, viikinkiaika mukaan lukien, ovat säilytyksessä Kööpenhaminan yliopistossa ja sitä nuoremmat Odensen yliopistossa (ADBOU). Odensen kokoelmissa on noin 20 000 vainajaa. Kokoelma on hiljattain siirretty uuteen varastotilaan, missä yhteydessä aineisto on käyty läpi ja puhdistettu puhaltamalla ja pesemällä. Opiskelijat osallistuvat valokuvaukseen ja luettelointiin, joka on vielä kesken.

Vainajat on pakattu ruskeisiin, kantoaukoilla ja levykansilla varustettuihin pahvilaatikoihin, joissa voi olla useampi vainaja. Laatikoissa käytetään myös raollaan olevia minigrip-pusseja, joskin muovin soveltuvuutta tähän tarkoitukseen on kyseenalaistettu. Laatikoissa on QR-koodit, jotka johtavat suoraan tietokantaan. Tutkimuslupaa haetaan lomakkeella joko museolta tai suoraan yliopistolta, jotka keskustelevat keskenään luvan myöntämisestä. Tutkija voi päästä kokoelmatiloihin virkailijan kanssa, ja paperinen aineisto on digitoitu.

Tanskassa käydään keskustelua Grönlannin inuiittien ihmisjäännösten repatriaatiosta osana laajempaa koloniaalisen historian ja sen perinnön käsittelyä. Ihmisjäännökset päätyivät 1800- ja 1900-lukujen alussa tanskalaisten tutkijoiden keräämänä museoihin ja yliopistoihin, erityisesti Kööpenhaminan yliopiston lääketieteellisen historian museoon.

Grönlannin itsehallinto ja inuiittiyhteisöt ovat pyytäneet ihmisjäännösten palauttamista, ja osa jäännöksistä onkin jo palautettu. Keskustelussa korostuu erityisesti se, että inuiittiyhteisöt suhtautuvat myönteisesti ihmisjäännösten tutkimuskäyttöön eivätkä välttämättä toivo niiden uudelleenhautaamista, toisin kuin monet muut alkuperäiskansat. Keskeistä on kysymys siitä, missä kokoelmia säilytetään, miten tutkimusta tehdä

än ja kuka kontrolloi aineistoja.

Kyse on ennen kaikkea inuiittiyhteisöjen mahdollisuudesta osallistua päätöksentekoon ja hallita omaa kulttuuriperintöään. Tapaus osoittaa, miten tärkeää on välttää yleistyksiä ja kuunnella kunkin alkuperäiskansan omia näkemyksiä ihmisjäännösten käsittelystä. Prosessi vaatii jatkuvaa vuoropuhelua eri osapuolten välillä ja liittyy laajempaan keskusteluun dekolonisaatiosta ja kulttuuriperinnön hallinnasta.

5.4 Viro

Virossa ihmisjäännösten käsittelyä ohjaa kulttuuriperintölaki [Heritage Conservation Act](#) (2019). Siinä määritellään ihmisluut osaksi arkeologista kerrostumaa siinä missä muutkin löydöt: *An archaeological layer means a deposition accumulated as a result of direct human activity or human impact, which may include the remains of construction, wrecks, **human and animal bones**, archaeological finds, including tools and utility articles, remains or production and similar* (§ 6.1). Arkeologiset kerrostumat ovat suojeltuja (§ 25.1) kuten myös historialliset hautausmaat. Viron museoviraston [Muinsuskaitseametn verkkosivuilla](#) ei ole erikseen ohjeistettu ihmisjäännösten käsittelyä, mutta tekstissä todetaan, että *arkeologisen tutkimuksen*

tarkoituksena on kerätä tieteellistä tietoa arkeologisesta kulttuurikerroksesta ja arkeologisia löytöjä (mukaan lukien ihmisluut) sisältävistä kerrostumista.

Merkittävä osa arkeologisista ihmisjäännöksistä on Tallinnan yliopiston arkeologisissa kokoelmissa ja Tarton yliopiston anatomian laitoksella. Virossa ei ole erillistä eettistä toimikuntaa ihmisjäännösten tutkimukselle, mutta tutkimuslupakäytännöt ovat tiukat.

Erytyspiirteensä Virossa on laaja keskiaikaisten kirkkojen arkeologinen tutkimus, joka on tuottanut runsaasti ihmisjäännöslöytöjä. Näiden käsittelyssä noudatetaan yleensä käytäntöä, jossa tutkimuksen jälkeen jäännökset haudataan uudelleen kirkkomaahan. Poikkeuksena ovat erityisen merkittävät tutkimukselliset löydöt.

Virolainen käytäntö eroaa muista Pohjoismaista siinä, että historiallisen ajan ihmisjäännösten uudelleenhaudaus on yleisempää. Tähän vaikuttaa vahva ortodoksinen ja luterilainen perinne sekä kirkkojen aktiivinen rooli kulttuuriperinnön hallinnassa.

5.5 Iso-Britannia ja Ranska

Iso-Britanniassa ihmisjäännösten käsittelyä ohjaa vuonna 2004 voimaan tullut Human Tissue Act sekä oikeusministeriön (Ministry of Justice) ohjeistukset. Laki määrittelee tarkasti, miten ihmisjäännöksiä tulee käsitellä ja tutkia. Erityisen merkittävä toimija on Advisory Panel on the Archaeology of Burials in England (APABE), joka laatii kattavia ohjeistuksia ja suosituksia arkeologisten haudausten tutkimukseen. British Museum ja Natural History Museum ovat olleet edelläkävijöitä museoalan käytäntöjen kehittämisessä, ja ne ovat julkaisseet omat yksityiskohtaiset ohjeensa ihmisjäännösten käsittelystä ja tutkimuksesta. Linkkejä niihin on raportin lopussa.

Brittiläisessä järjestelmässä säädellään erityisen tarkasti alle 100 vuotta vanhojen ihmisjäännösten tutkimusta, johon tarvitaan aina oikeusministeriön myöntämä lupa. Museoilta edellytetään läpinäkyvyyttä: niiden tulee julkaista tiedot hallussaan olevista ihmisjäännöskokoelmista. Repatriaatiokysymykset ovat olleet Britanniassa keskeisiä siirtomaahistorian vuoksi. Palautuspyynnöt käsitellään aina tapauskohtaisesti museoiden eettisten toimikuntien kautta, ja viime vuosina palautuksia on tehty enenevässä määrin.

Ranskassa arkeologisten hautakaivausten määrä on kasvanut merkittävästi viimeisten 40 vuoden aikana. Tämä on johtanut ihmisjäännösten määrän huomattavaan lisääntymiseen valtion kaivaustoiminnan yhteydessä. Ihmisjäännöksiä ei luokitella varsinaiseksi arkeologiseksi esineistöksi, vaan ne kuuluvat tieteelliseen dokumentaatioaineistoon.

Ranskassa ihmisjäännösten käsittelyn käytännöt ovat olleet murroksessa. Merkittävä muutos tapahtui vuoden [2023 lakimuutoksen](#) myötä, joka koskee erityisesti kolonialistisen ajan ihmisjäännöksiä kokoelmissa. Uusi lainsäädäntö velvoittaa museot systemaattisesti kartoittamaan ihmisjäännöskokoelmansa ja laatimaan suunnitelman eettisesti ongelmallisten aineistojen palauttamisesta alkuperäisille yhteisöille.

Ranskan kansallinen tutkimuslaitos CNRS on ottanut aktiivisen roolin tutkimuskäytäntöjen kehittämisessä ja laatinut kattavan tutkimuseettisen ohjeiston arkeologisten ihmisjäännösten käsittelyyn. Ohjeisto painottaa vahvasti tutkimuksen tieteellisen perustelun välttämättömyyttä ja korostaa minimaalisen intervention periaatetta. Erityistä huomiota kiinnitetään alkuperäisyhteisöjen osallistamiseen tutkimusprosessissa sekä digitaalisen tutkimusdatan vastuulliseen hallintaan. Ranskalainen lähestymistapa korostaa myös tutkijoiden velvollisuutta kommunikoida tutkimustuloksista laajemmalle yleisölle ymmärrettävällä tavalla.

5.6 Nordic Network for Human Remains in Collections

[Nordic Network for Human Remains in Collections](#) on pohjoismainen verkosto, joka jakaa tietoa ja kokemuksia ihmisjäännösten tutkimuksesta, hoidosta ja hallinnasta kokoelmissa ja museoissa. Verkosto on avoin kaikille kiinnostuneille ja se kattaa kaikki Pohjoismaat: Suomen, Ruotsin, Norjan, Tanskan, Islannin ja Grönlannin.

Verkosto perustettiin vuonna 2015 vastauksena globaaliin kiinnostukseen erityisesti alkuperäiskansojen jäännösten palautuksista. Pohjoismaisten museoiden ja yliopistojen tarve kehittää kokoelmien hoitoa ja hallintaa oli myös keskeinen syy verkoston perustamiselle. Erityisesti Ruotsissa käyty keskustelu anatomisten kokoelmien vastuista vaikutti verkoston syntyyn.

Verkoston keskeinen toimintamuoto on vuosittainen konferenssi tai verkostotapaaminen, joka järjestetään vuorotellen eri Pohjoismaissa. Pandemia-aikana vuonna 2020 perustettiin erillinen työryhmä, joka koostuu alan ammattilaisista kaikista Pohjoismaista. Tapaamisissa käsitellään ajankohtaisia aiheita kuten tutkimusetiikkaa, kokoelmien saavutettavuutta, konservointia ja säilytystä sekä palautusprosesseja. Verkoston kuukausittain verkossa tapaavassa työryhmässä Suomea edustavat yli-intendentit Jutta Kuitunen ja Marianna Niukkanen Museovirastosta sekä dosentit Liisa Seppänen ja Ulla Nordfors.

Verkosto on kehittämässä omaa verkkosivustoa, ja seuraava tapaaminen on suunniteltu pidettäväksi Turussa 2026. Toiminta on laajentunut hybriditapaamisiin, mikä mahdollistaa laajemman osallistumisen, ja uusia osallistujia onkin tullut myös Pohjoismaiden ulkopuolelta. Verkosto pyrkii jatkuvasti vahvistamaan pohjoismaista yhteistyötä alalla ja vastaamaan kasvavaan tarpeeseen koordinoita ihmisjäännösten käsittelyyn liittyviä käytäntöjä ja eettisiä kysymyksiä Pohjoismaissa.

Palaneita ihmis- ja eläinluuta rautakautisesta polttokenttäkalmistosta. Kuva: Marianna Niukkanen, Museovirasto.

6 Ihmisjäännöksiä koskevat eettiset näkökohdat

6.1 Peruseriaatteet ja lähtökohdat

Ihmisjäännöksiin liittyvät tutkimuseettiset periaatteet muodostavat monitasoisen ja jatkuvasti kehittyvän viitekehyksen, jonka keskeisenä tavoitteena on löytää tasapaino tieteellisen tiedonhankinnan ja ihmisyksilön kunnioituksen välillä. Nämä periaatteet eivät tyypillisesti ole sitovia lakeja, vaan ammattikuntien, kuten arkeologien, osteologien ja museoammattilaisten itselleen asettamia sääntöjä ja parhaita käytäntöjä. Ne ohjaavat toimintaa ja päätöksentekoa kaikissa tutkimusprosessin vaiheissa, aina kenttätoista tulosten julkaisemiseen.

Kaiken eettisen toiminnan ehdoton perusta ja lähtökohta on ihmisarvon kunnioittaminen. Tämä periaate velvoittaa kohtaamaan ihmisjäännökset aina ensisijaisesti menneinä yksilöinä, ei pelkinä objekteina, esineinä tai tutkimusaineistona. Käytännössä tämä kunnioitus ilmenee monin tavoin, aina jäännösten fyysisestä käsittelystä ja säilytyksestä käytettyyn kieleen saakka. Jäännöksiä tulee käsitellä hienotunteisesti ja säilyttää asianmukaisissa, turvallisissa tiloissa, mieluiten erillään muista arkeologisista löydöistä. Tutkimuksessa ja julkaisuissa vältetään esineellistä kieltä ja suositaan termejä, jotka korostavat ihmisyyttä, kuten "vainaja" tai "yksilö".

Koska hautojen ja ihmisjäännösten tutkiminen on aina kajoavaa toimintaa, joka häiritsee hautausmaata, sille on oltava painavat tieteelliset perusteet. Tutkimusta ei tule tehdä vain siksi, että se on teknisesti mahdollista, vaan sen taustalla on oltava selkeä ja relevantti tutkimuskysymys. Minimaalisen intervention periaate ohjaa tutkijoita häiritsemään vainajaa tai hautaa vain siinä laajuudessa kuin tutkimuskysymykseen vastaaminen ehdottomasti vaatii.

Erityisen haastavia eettisiä kysymyksiä nousee destruktiivisten analyysien yhteydessä. Muinais-DNA- ja isotooppitutkimukset ovat mullistaneet käsityksiämme menneisyydestä, mutta samalla ne vaativat näytteitä, joiden ottaminen tuhoaa osan jäännöksestä pysyvästi. Tämä asettaa tutkijalle suuren vastuun. Ennen näytteenottoa on käytävä läpi perusteellinen eettinen harjoitus: onko tieto saatavilla muilla, tuhoamattomilla menetelmillä, ja onko otettava näyte pienin mahdollinen, joka tuottaa luotettavan tuloksen. Tutkijan on pystyttävä perustelemaan, että tutkimuksesta saatava tieto on niin merkittävää, että se oikeuttaa osan korvaamattoman jäännöksen tuhoamisen.

Teknologian kehitys on tuonut mukanaan myös uudenlaisia eettisiä haasteita digitaalisten jäljennösten muodossa. Korkearesoluutioiset 3D-mallit, CT-kuvaukset ja genomisekvenssit luovat vainajista "digitaalisia haamuja", joita voidaan kopioida ja jakaa loputtomasti. Tämä hämärtää rajoja fyysisen ja digitaalisen välillä ja pakottaa pohtimaan, tulisiko digitaalista mallia kohdella samalla kunnioituksella kuin fyysistä jäännöstä. Museoiden pyrkiessä digitoimaan kokoelmiaan saavutettavuuden parantamiseksi on samalla varmistettava, ettei dataa käytetä epäkunnioittavasti esimerkiksi viitteessä tai kaupallisesti.

Ihmisjäännösten julkinen esittäminen museoiden näyttelyissä muodostaa oman eettisen ulottuvuutensa. Keskustelu ei koske vain sitä, onko esillepano koulutusta vai tirkistelyä, vaan se liittyy laajemmin kunnioitukseen ja suostumukseen. Monet museot arvioivat uudelleen kokoelmiaan ja käytäntöjään sen suhteen, miten vainajia, heistä tehtyjä kuvia ja kasvokonstruktioita voidaan esittää arvokkaasti. Samalla pohditaan, onko anonyymien esihistoriallisen vainajan ja nimeltä tunnetun historiallisen henkilön välillä eettistä eroa näytteille asettamisen suhteen.

Tutkimuksen eettiset velvoitteet ulottuvat myös tulosten julkaisemiseen ja datan hallintaan. Tuloksista tulee raportoida asiallisesti ja kunnioittavasti, välttämällä sensaatiohakuista tai epäkunnioittavaa kieltä ja kuvallista esittämistä. Erityistä huolellisuutta vaaditaan yksityisyyden suojan osalta, varsinkin geneettisen tiedon kohdalla, jotta julkaistava tieto ei loukkaa kenenkään

yksityisyyttä tai aiheuta leimautumista tietyille ryhmille. Digitaalisen datan säilytystä, jakamista ja käyttöä koskevat säännöt on määriteltävä selkeästi.

Tunnetun henkilön ihmisjäännösten tutkimukseen liittyy erityisiä eettisiä kysymyksiä, jotka tekevät siitä monin tavoin haastavampaa kuin anonymien vainajien tutkimisen. Keskeisimmät kysymykset koskevat yksityisyyden suojaa, tutkimuksen oikeutusta ilman tutkittavan suostumusta sekä vainajan oikeutta tulla muistetuksi tai unohdetuksi.

Yksityisyyden suojan osalta on pohdittava, ulottuuko henkilön oikeus yksityisyyteen myös kuoleman jälkeiseen aikaan. Tutkimus voi paljastaa hyvin henkilökohtaista tietoa sairauksista, elintavoista, vammoista tai kuolinsyystä – asioita, joita henkilö ei välttämättä eläessään olisi halunnut julkisiksi. Erityisen monimutkaisia kysymyksiä nousee, kun kyseessä on geneettinen tutkimus, joka voi paljastaa perinnöllisiä sairauksia tai muuta arkaluontoista tietoa, joka koskettaa suoraan myös eläviä jälkeläisiä.

Tutkimuksen fundamentaalinen eettinen haaste on se, ettei kuolleelta henkilöltä voi kysyä suostumusta tutkimuksiin tai näytteidenottoon. Tämä asettaa tutkijoille erityisen suuren vastuun: koska emme voi tietää henkilön omaa kantaa, joudumme tekemään päätöksiä hänen puolestaan. Suostumuksen puuttumista voidaan kompensoida vahvoilla tieteellisillä perusteilla ja minimaalisen intervention periaatteella. Elävien sukulaisten kuuleminen on tärkeää, vaikka he eivät voikaan antaa suostumusta vainajan puolesta.

Erityisen tärkeä näkökulma on punnita yksilön yksityisyyden suoja suhteessa tutkimuksen mahdollisiin laajempiin hyötyihin. Jos tutkimus voi tuottaa tietoa, joka hyödyttää merkittävästi laajempaa ihmisryhmää – esimerkiksi auttaa ymmärtämään tai jopa parantamaan perinnöllisiä sairauksia – voi tämä yleinen etu ylittää yksilön yksityisyyden suojan. Tällöinkin tutkimus on tehtävä kunnioittavasti ja tulokset julkaistava hienotunteisesti.

Kysymys oikeudesta tulla unohdetuksi tai muistetuksi on monitahoinen. Vainaja voidaan muistaa monin tavoin: tieteellisenä tutkimuskohteena, historiallisena henkilönä, yhteisön jäsenenä tai suvun esivanhempana. Muistamista voidaan perustella sillä, että vainajan elämän ja historian tutkiminen on tapa kunnioittaa hänen merkitystään ja auttaa ymmärtämään mennyttä aikaa laajemmin – samaistumaan muinoin eläneeseen ihmiseen ja tuntemaan empatiaa tätä kohtaan. Toisaalta unohtamisen puolesta puhuu ajatus ihmisen oikeudesta "levätä rauhassa" ilman jälkipolvien uteliaisuutta.

Käytännön toiminnassa tasapainotettu lähestymistapa on usein toimivin ratkaisu. Siinä vainajan perustiedot säilytetään osana historiallista dokumentaatiota, mutta arkaluontoinen tieto suojataan tarkemmin. Tutkimusta tehdään vain perustelluista syistä, huomioiden kulttuuriset ja uskonnolliset näkökohdat sekä mahdollisuuksien mukaan konsultoiden jälkeläisiä ja yhteisöä. Kaiken kaikkiaan kyse on tasapainoilusta tieteellisen tiedonintressin ja yksilön kunnioittamisen välillä, missä erityistä huomiota on kiinnitettävä siihen, että tutkimus palvelee aidosti tieteen edistymistä eikä vain tyydytä uteliaisuutta.

6.2 Kansainvälisiä eettisiä ohjeistuksia

Ihmisjäännösten käsittelyn kansainväliset ja kansalliset ohjeistukset ovat tyypillisesti monitahoisia dokumentteja, jotka käsittelevät sekä käytännön toimia että eettisiä periaatteita. Ohjeistukset alkavat yleensä määrittelemällä, mitä ihmisjäännöksillä tarkoitetaan: näihin kuuluvat niin luut, hampaat ja hiukset kuin myös muumioituneet jäännökset, tuhkatut jäännökset ja kuolonsäilykkeet. Mukaan lasketaan usein myös ihmisjäännöksiin suoraan liittyvä materiaali, kuten hautauksiin kuuluvat esineet ja rakenteet.

Keskeinen osa ohjeistuksia on tutkimuksen eettisten periaatteiden määrittely. Näissä korostetaan ihmisjäännösten kunnioittavaa käsittelyä, tutkimuksen tieteellistä merkittävyyttä ja sen perusteluja sekä eri sidosryhmien, erityisesti alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen oikeuksien huomioimista. Ohjeistuksissa käsitellään usein myös kysymyksiä siitä, milloin kajoava näytteenotto on perusteltua ja miten se tulisi toteuttaa.

Käytännön ohjeistukset kattavat tyypillisesti koko prosessin kenttätutkimuksista säilytykseen. Niihin sisältyy yksityiskohtaisia ohjeita dokumentoinnista, näytteenotosta, pakkaamisesta, kuljetuksesta ja säilytysolosuhteista. Konservointiin liittyvät ohjeet käsittelevät sekä ennaltaehkäisevää konservointia että aktiivisia konservointitoimenpiteitä.

Ohjeistuksissa käsitellään myös ihmisjäännösten näytteille asettamista ja opetuskäyttöä. Näissä painotetaan eettistä harkintaa, pedagogista arvoa ja kunnioittavaa esitystapaa. Mukana on usein ohjeita siitä, miten ihmisjäännöksiä voi esitellä sensitiivisesti ja miten niistä tulisi viestiä eri yleisöille.

Palautusprosessien (repatriaatio) käsittely on merkittävä osa monia nykyisiä ohjeistuksia. Niissä määritellään prosessien kulku, tarvittava dokumentaatio ja eri osapuolten vastuut. Ohjeistukset käsittelevät myös sitä, miten tunnistetaan oikeat tahot, joille palautus tehdään, ja miten varmistetaan prosessin läpinäkyvyys ja oikeudenmukaisuus.

Tiedonhallinta ja saavutettavuus ovat niin ikään keskeisiä teemoja. Ohjeistuksissa määritellään, miten ihmisjäännöksiin liittyvää tietoa tulisi dokumentoida, arkistoida ja jakaa, sekä miten varmistetaan tiedon pitkäaikaissäilytys. Samalla käsitellään kysymyksiä siitä, kenellä on oikeus päästä käsiksi arkaluontoiseen tietoon.

Useimmat ohjeistukset sisältävät myös osion työturvallisuudesta ja työntekijöiden hyvinvoinnista. Tähän kuuluvat sekä fyysiset turvallisuusnäkökohdat että psykologinen tuki henkilöille, jotka työskentelevät ihmisjäännösten parissa.

Esimerkkinä ohjeistuksen sisällöstä on alla tiivistetysti [Norjan eettisen komitean laatiman ihmisjäännösten tutkimuksen eettisen ohjeistuksen](#) pääkohdat ja -periaatteet:

- 1) **Yksilön kunnioitus:** Ihmisjäännöksiä tulee käsitellä arvokkaasti ja kunnioittavasti riippumatta niiden iästä ja kunnosta. Tutkijan tulee huomioida kulttuuriset ja sosiaaliset kontekstit sekä erilaiset näkemykset kuolemasta ja vainajista.
- 2) **Elävät jälkeläiset:** Jos vainajan henkilöllisyys tiedetään, tulee olla yhteydessä jälkeläisiin. Mitä läheisempi sukulaisuus tai ajallinen yhteys on, sitä tärkeämpää yhteydenotto on.
- 3) **Kontekstuaalisesti ainutlaatuiset jäännökset:** Kaikki ihmisjäännökset ovat ainutkertaisia ja niillä on itseisarvo, mutta jotkut ihmisjäännökset ovat ainutlaatuisen kontekstinsa vuoksi erityisiä. Kajoavat tutkimusmenetelmät vaativat tällöin erityisen perusteellisen harkinnan.
- 4) **Löytökonteksti, alkuperä ja omistushistoria:** Tutkijan tulee tuntea jäännösten löytökonteksti, alkuperä ja omistushistoria. Hän ei saa myötävaikuttaa laittomaan kauppaan tai epäeettiseen toimintaan.
- 5) **Asianosaiset ryhmät:** Eri ryhmillä on erilaiset käytännöt kuoleman ja vainajien suhteen, ja tutkijan tulee perehtyä niihin. Erytystä huomiota tulee kiinnittää alkuperäiskansojen ja historiallisesti sorrettujen ryhmien ihmisjäännöksiin. Tutkijoiden tulee käydä dialogia näiden yhteisöjen edustajien kanssa.
- 6) **Tutkimusprojektin laatu ja toteutettavuus:** Tutkijoiden tulee arvioida suunniteltujen projektien laatu ja toteutettavuus sekä saavutettava hyöty suhteessa tutkittavien

jäännösten mahdolliseen tuhoutumiseen. Menetelmien soveltuvuus ja resurssien riittävyys tulee arvioida.

- 7) **Tahattomat seuraukset.** Tutkijoiden tulee arvioida tutkimuksen mahdolliset ennakoimattomat seuraukset.
- 8) **Kajoavat menetelmät ja todennettavuus.** Kajoavia tutkimusmenetelmiä tulee käyttää harkiten ja hyvin dokumentoiden sekä varmistaen mahdollisuus tulosten verifiointiin tulovaisuudessa.
- 9) **Aineistonhallinta.** Tutkimusaineiston hallinta tulee suunnitella huolellisesti. On huomioitava säilytys, organisointi, lisensointi ja saavutettavuus.
- 10) **Repatriaatio.** Joskus jäännösten palauttaminen alkuperäiseen kontekstiin on perusteltua. Palauttaminen on tehtävä dialogissa asianosaisten kanssa.
- 11) **Visuaalinen esittäminen.** Jäännösten näytteille asettamisen tulee olla tieteellisesti perusteltua. Esittämisessä on huomioitava arvokkuus ja asianosaisten intressit.

Tämä raportin loppuun on koottu linkkejä ihmisjäännösten eettistä käsittelyä ja tutkimusta koskeviin ohjeistuksiin.

6.3 Yhteisöjen oikeudet ja repatriaatio

Arkeologisia ja muita kokoelmissa olevia ihmisjäännöksiä koskeva kansainvälinen eettinen keskustelu on viime vuosina käynyt vilkkaampana kuin koskaan aiemmin. Meneillään on perustavanlaatuisen paradigmanmuutos, jossa ihmisjäännöksiä ei enää nähdä ensisijaisesti tieteellisinä objekteina tai passiivisinä tietolähteinä. Sen sijaan ne ymmärretään yhä useammin subjekteina, menneinä yksilöinä ja esivanhempina, joilla on oma arvonsa ja joihin liittyy oikeuksia ja velvollisuuksia. Tämä muutos on synnyttänyt useita polttavia keskustelunaiheita, jotka haastavat museoita, tutkijoita ja lainsäätäjiä maailmanlaajuisesti.

Näkyvin ja poliittisesti latautunein keskustelunaihe on dekolonisaatio ja siihen liittyvä jäännösten palauttaminen alkuperäisyhteisölle eli repatriaatio. Aiheen juuret ovat syvällä siirtomaavallan perinnössä, jonka aikana länsimaisiin museoihin kerättiin valtavat määrät ihmisjäännöksiä, etenkin kalloja, alkuperäiskansoilta ja alistetuilta yhteisöiltä. Tämä keräily tapahtui usein ilman suostumusta ja palveli nykypäivän näkökulmasta rasistisia tieteenteorioita, ollen osa kolonialistista valtarakennetta. Suomessa tästä ovat esimerkkeinä Pälkäneen kirkkomaalta, hautausmaasta ja saamelaisien hautapaikoilta kerätyt kallot.

Nykypäivän keskustelu pyrkii purkamaan tätä perintöä ja kysyy, miten historialliset vääryydet voitaisiin korjata. Keskeiseksi on noussut kysymys siitä, kenen tulisi päättää jäännösten kohtalosta: museoiden ja tutkijoiden, jotka korostavat tieteellistä arvoa, vai alkuperäisyhteisön, jolle jäännöksillä voi olla syvä kulttuurinen ja henkinen merkitys. Maailmanlaajuiset sosiaalisen oikeudenmukaisuuden liikkeet ja alkuperäiskansojen vahvistunut poliittinen asema ovat nostaneet painetta museoita kohtaan, ja useat valtiot, kuten Ranska ja Saksa, ovat alkaneet aktiivisesti palauttaa sekä ihmisjäännöksiä että kulttuuriesineitä. Näin on tapahtunut myös Suomen kansallismuseossa, josta on palautettu saamelaisaineistoa Siidaan ja Mesa Verden ihmisjäännökset uudelleenhaudattavaksi alkuperäiskansojen edustajille Yhdysvaltoihin vuonna 2020. Pohjoismaissa käyty keskustelu saamelaisien jäännösten palauttamisesta on osa tätä samaa kansainvälistä ilmiötä.

Arkeologisissa kaivauksissa nostetut historiallisen ajan vainajan fragmentaarisesti säilyneet jäännökset.

Kuva: Marianna Niukkanen, Museovirasto.

7 Ehdotukset jatkotoimenpiteistä

Raportissa esitellyn selvitystyön perusteella on määritelty seuraavat jatkotoimenpiteet, joiden toteuttaminen aloitetaan vuonna 2026.

7.1 Museoviraston ihmisjäännöstyöryhmän vakinaistaminen

Tätä selvitystyötä varten kootusta Museoviraston ihmisjäännöstyöryhmästä tehdään pysyvä. Kyseessä on ihmisjäännösten problematiikkaan eri näkökulmista perehtynyt asiantuntijaryhmä, joka vastaa käytäntöjen ja ohjeistusten päivittämisestä ja kehittämisestä ja raportoi toimintaympäristön muutoksista Museoviraston johtoryhmälle. Työryhmä ottaa kantaa ajankohdaksiin kysymyksiin, jotka koskevat esimerkiksi hautapaikkojen ja ihmisjäännösten tutkimus- ja kajoamislupia sekä ihmisjäännösten kokoelmiin ottamista ja näytteille asettamista. Työryhmä järjestää tarvittaessa seminaari- ja keskustelutilaisuuksia sekä tuottaa aihepiiriin liittyvää sisältöä Museoviraston verkkosivuille.

7.2 Käytäntöjen yhtenäistäminen sekä ohjeistusten ja suositusten laatiminen

Kenttätyön ja viranomaistoiminnan prosessit

Selvitystyön myötä on tullut ilmeiseksi, että eri toimijoiden ihmisjäännöksiä koskevat käytännöt vaihtelevat, ja monet prosessit koetaan epäselviksi. Prosessiin liittyvät osalliset, osapuolten roolit ja vastuut, lainsäädäntö ja tarvittavat luvat eivät ole toimijoille selkeitä. Arkeologisia ihmisjäännöksiä koskeva viranomais- ja kenttätyöprosessi ei myöskään ole alusta loppuun koherentti.

Ihmisjäännökset tulisi ottaa johdonmukaisesti huomioon esimerkiksi maankäyttöhankkeesta annettavasta lausunnosta alkaen, ja hankkeen toimijoille tulisi olla selvää, kuinka prosessi etenee kenttätöistä kokoelmiin ottamiseen tai uudelleen hautaamiseen asti: mitä osapuolia prosessiin kuuluu, mitä lupia eri vaiheissa tarvitaan, millä tavalla ihmisjäännöksiä käsitellään kenttä- ja jälkityövaiheessa, mitä analyysejä tulee teettää ja kuinka kokoelmiin ottamisesta tai uudelleen hautamisesta päätetään.

Kenttätöprosessiin liittyy ainakin seuraavat kriittiset vaiheet ja dokumentit, jotka ohjaavat sen kulkua ja määrittelevät lopputulosta. Prosessien vastuutahojen (suluissa) tulisi olla tietoisia toistensa kannanotoista ja ratkaisuista, jotta prosessi olisi johdonmukainen ja sujuva:

- Hautapaikkoihin kohdistuvaa maankäyttöä koskevat lausunnot ja kannanotot (alueelliset vastuumuseot ja Museovirasto)
- Tutkimus- ja kajoamislupien ehdot (Museovirasto)
- Luvat haudattujen vainajien siirtoon (Lupa- ja valvontavirasto)
- Arkeologisten kenttätöiden laatuohjeet koskien hautapaikkojen arkeologisia tutkimuksia ja kenttätöprosessia (dokumentointi, analyysit ym.) (Museovirasto)
- Kokoelmiin tallettamista ja uudelleenhautausta koskevat ratkaisut ja menettelyt (Museovirasto)

Sidosryhmille tehdyssä kyselyssä sekä sidosryhmien edustajien ja asiantuntijoiden kanssa käydyissä keskusteluissa on tullut esiin vahva tarve erilaisille käytännönläheisille, arkityötä ohjaaville ja suhteellisen yksityiskohtaisille ohjeistuksille. Niissä tulee ottaa huomioon myös ihmisjäännöksiin liittyvät eettiset näkökohdat avaten sitä, mitä jäännösten arvokas käsittely kulloinkin tarkoittaa.

Kokoelmatyön linjaukset

Arkeologisten ihmisjäännösten kokoelmapoliittiset linjaukset kaipaavat selkeyttämistä ja yhtenäistämistä. Keskeisin ratkaistava asia on se kriteeristö ja prosessi, joilla päätetään, otetaanko historiallisen ajan vainajien jäännökset (yleensä luut) kokoelmiin jatkotutkimusten mahdollistamiseksi vai haudataanko ne uudelleen. Kriteerien ja prosessin tulee olla selkeät ja läpinäkyvät. Arvioinnin osapuolia voisivat olla kenttätöitä johtanut tutkija, ihmisjäännökset analysoinut osteologi, alueellisen vastuumuseon arkeologi ja Museoviraston arkeologiset kokoelmat, jolloin päätöksentekoon tarvittava asiantuntemus olisi riittävän monipuolinen ja valtuudet riittävät.

Selvitystyön aikana ilmeni, että Lupa- ja valvontaviraston (LVV) kanta haudatun vainajan siirtolupien hakemisen tarpeellisuudesta on aikaisempaa tiukempi. Virasto on myös ottanut tekevänsä päätöksessä kantaa ihmisjäännösten tallettamiseen museokokoelmiin (ks. raportin alaviite 4). Päätöksessä esitetty vaikuttaisi toteutuessaan huomattavasti ihmisjäännösten säilyttämiseen ja tutkimukseen, ja Museovirasto on aloittanut asiasta neuvottelun viraston kanssa. Neuvotteluprosessi on vielä käynnissä, joten asiaan ei vielä tässä raportissa pystytä ottamaan kantaa.

Kokoelmien säilytysolosuhteiden tulee olla asianmukaiset ja olosuhdekontrolloidut ja tiloihin pääsy rajattu vain valtuutetuille henkilöille. On arvioitava, olisiko Museoviraston nykyisiin kokoelma- ja säilytyskäytäntöihin hyvä tehdä muutoksia ihmisjäännösten osalta.

Arkeologisille toimijoille tarvitaan ohjeistus sekä kokoelmiin sijoitettavien ja uudelleen haudattavien ihmisjäännösten dokumentointiin, pakkaamiseen ja luettelointiin. 3D-aineistojen pitkäaikaissäilytys tulee ratkaista.

Kokoelmissa olevien ihmisjäännösten käytön ja saavutettavuuden osalta on määriteltävä selkeät kriteerit tutkimuskäytölle ja näytteenotolle sekä luotava läpinäkyvä prosessi tutkimuslupien myöntämiselle. Digitaalista saavutettavuutta tutkijoille tulee kehittää huomioiden tietojen mahdollinen sensitiivisyys.

Tulisi ratkaista, mitä tehdään esimerkiksi alueellisissa vastuumuseoissa säilytyksessä oleville luetteloimattomille ihmisjäännösaineistoille, jotka ovat peräisin vanhemmista arkeologisista kenttätöistä tai ovat päätyneet niihin irtolöytöinä.

Linjausten toteuttaminen edellyttää riittäviä resursseja niin henkilöstön, tilojen kuin välineidenkin osalta. Käytäntöjen säännöllinen arviointi ja päivittäminen ovat olennaisia. Kansainvälisen kehityksen seuraaminen auttaa pitämään käytännöt ajantasaisina.

Kokoelmatyöhön tarvitaan seuraavat ohjeistukset, joiden laatimisessa on hyvä hyödyntää eri alojen kuten konservoinnin, osteologian ja mDNA-tutkimuksen asiantuntemusta:

- Ihmisjäännösten luettelointi, pakkaaminen, säilytys, konservointitoimenpiteet ja muu käsittely
- Näytteenotto ja analyysit, kokoelmissa olevien ihmisjäännösten tutkimus
- Uudelleenhautaus, ihmisjäännösten poistaminen kokoelmista

Näyttelytoiminta, julkaiseminen ja media

Ihmisjäännösten esittämisessä ja niihin liittyvässä viestinnässä tulee noudattaa erityistä harkintaa ja kunnioittavaa lähestymistapaa. Toiminnan lähtökohtana on tieteellisen tiedon välittäminen ja kulttuuriperinnön merkityksen avaaminen yleisölle. Samalla on huomioitava aiheen sensitiivisyys ja eri sidosryhmien näkökulmat.

Ihmisjäännösten esittäminen näyttelyissä edellyttää aina huolellista harkintaa ja perusteluja. Ennen alkuperäisten ihmisjäännösten näytteille asettamista tulee arvioida, voidaanko sama tieto välittää muilla keinoilla, kuten 3D-mallinnusten, valokuvien tai piirrosten avulla. Mikäli alkuperäisaineiston esittämiseen päädytään, tulee näyttelytilan suunnittelussa huomioida kunnioittava esitystapa. Tämä tarkoittaa asianmukaista valaistusta, riittävää etäisyyttä katsojiin ja selkeitä opasteita, jotka kertovat tilan sisällöstä. Kävijöille tulee tarjota mahdollisuus ohittaa sensitiivinen aineisto vaihtoehdoisella kulkureitillä.

Ihmisjäännöksiin liittyvän digitaalisen aineiston julkaisemisessa Finnassa ja muissa verkkopalveluissa noudatetaan erityistä harkintaa. Aineistojen metatiedoissa tulee selkeästi ilmetä niiden sensitiivinen luonne, ja käyttöoikeudet määritellään tapauskohtaisesti. Digitaalisten aineistojen saatavuutta voidaan rajata tutkimuskäyttöön, ja aineistojen käyttöehdot määritellään selkeästi.

Mediayhteistyössä korostetaan tieteellistä lähestymistapaa ja vältetään sensaatiohakuisuutta. Toimittajien kanssa sovitaan etukäteen kuvausrajoituksista ja käsittelytavoista. Tiedotteiden ja muun viestintämateriaalin tulee olla asiallista ja faktoihin perustuvaa. Kaikki julkaistavat tiedot tarkistetaan asiantuntijoilla ennen julkaisua.

Julkaisuissa ihmisjäännösten kuvien käyttö harkitaan tapauskohtaisesti. Tutkimustulokset esitetään tieteellisesti perustellulla tavalla, ja henkilötietojen käsittelyssä noudatetaan erityistä varovaisuutta. Sosiaalisessa mediassa ihmisjäännöksiin liittyvää sisältöä julkaistaan harkitusti ja aina tieteellisessä kontekstissa. Kuvien ja videoiden käyttöä rajoitetaan, ja kommentointia moderoidaan aktiivisesti. Verkkoviestinnässä pyritään rakentamaan keskusteluun ja virheellisten käsitysten oikaisemiseen.

Arkaluontoisten löytöjen ja tilanteiden varalle laaditaan selkeät toimintaohjeet. Kriisiviestinnässä korostuvat nopea reagointi, faktapohjainen viestintä ja sidosryhmien informointi. Median yhteydenottoihin vastaamiseen nimetään vastuuhenkilöt, ja virheellisten tietojen oikaisuun reagoidaan viipymättä.

Näyttelyihin ja viestintään liittyviä ohjeistuksia päivitetään säännöllisesti, ja henkilöstölle järjestetään koulutusta sensitiivisen aineiston käsittelystä. Käytäntöjen toimivuutta arvioidaan ja kehitetään saadun palautteen perusteella. Kansainvälisten käytäntöjen seuraaminen ja verkostoituminen tukevat toiminnan kehittämistä.

Näyttelytoimintaan, julkaisemiseen ja median toimintaan tarvitaan seuraavat ohjeistukset:

- Suositukset ihmisjäännösten esittämiseen näyttelyissä (Museovirasto, SKM)
- Suositukset ihmisjäännösten esittämiseen julkaisuissa ja Finnassa (Museovirasto, Kansalliskirjasto)
- Suositukset ihmisjäännösten käsittelyyn mediassa, ohjeita kriisiviestintään (Museovirasto, viestintä)

7.3 Eettisen arvioinnin kehittäminen

Ihmisjäännösten käsittelyyn, tutkimukseen ja näytteille asettamiseen liittyvät eettiset näkökohdat ovat muuttuvia sekä kontekstista, näkökulmasta ja kokijasta riippuvaisia, eikä kysymyksiin ole aina annettavissa yksiselitteisesti oikeaa vastausta. Jokaiseen tilanteeseen soveltuvia eettisiä ohjeita on tämän vuoksi mahdoton laatia. Sen sijaan on toimenpiteiden, ratkaisujen ja päätösten tueksi mahdollista ohjeistaa eri toimijoita tekemään itsenäistä eettistä arviointia ja käymään asiasta keskustelua. Vastuu päätöksenteosta voi jakautua usealle taholle.

Arvioitavia asioita ovat vainajien jäännösten osalta esimerkiksi seuraavat seikat:

- Ovatko jäännökset tunnistettavissa ihmisjäännöksiksi (vrt. luuranko – palaneet luut)? Onko asialla merkitystä tarkasteltavan asian kannalta?
- Onko aitoja jäännöksiä välttämätöntä laittaa näyttelytoiminnassa esille, vai voitaisiinko haluttu tieto välittää muulla tavoin? Millä eri tavoin esille laittaminen voitaisiin tehdä ja mikä olisi arvostavin tapa? Millä tavoin ihmisjäännöksiin eri tavoin suhtautuvat museokävijät voitaisiin huomioida?
- Onko jäännöksistä sellaista kuva- tai muuta dokumentointiaineistoa, jonka julkaisemista tulisi rajoittaa joissakin kanavissa?
- Mediyhteistyö ja viestintä: Onko tiedottamisen ajankohta sopiva ja millä tavoin tiedottamisen tavoitetta on harkittu? Onko viestintätapa neutraali ja asiallinen sekä tieteellistä tietoa ja tutkimuksen kontekstia korostava? Onko viestinnässä vältetty sensaatiohakuisuutta ja spekulatiota? Onko toimittajan kirjoittamasta tekstistä mahdollista tarkistaa faktat? Onko kuvallinen aineisto vainajaa kunnioittavaa ja suurelle yleisölle sopivaa?
- Kajoavaa näytteenottoa suunniteltaessa: Ovatko tutkimuskysymykset tieteellisesti relevantteja? Soveltuvatko suunnitellut menetelmät vastausten saamiseen ja onko näyttöiden koko ja määrä rajattu välttämättömään? Onko ratkaistu mitä tehdään näyttemateriaalille, joka mahdollisesti jää jäljelle analyysin jälkeen?
- Ovatko jäännökset peräisin identifioidusta (nimeltä tunnetusta) vainajasta? Onko vainajalle osoitettavissa omaisia tai jälkeläisiä, ja onko heidät mahdollista tavoittaa?

Ollaanko vainajasta julkaisemassa esimerkiksi henkilökohtaisia terveystietoja, jotka voisivat olla jälkeläisten kannalta kiusallisia?

- Onko jäännöksille osoitettavissa alkuperäisyhteisö (esim. saamelaiset tai tietty suku)? Onko kysymyksessä etninen ryhmä, jolla tiedetään olevan erityisiä näkemyksiä esivanhempien jäännösten käsittelystä? Voitaisiinko ryhmän kanssa käydä dialogia?
- Ovatko jäännökset iältään niin nuoria, että ne koettaisiin erityisen sensitiivisiksi? Liittykö henkilön kuolemaan väkivaltaa, rikos, onnettomuus tms. traagista?
- Tunnetaanko vainajan uskonto ja sen uskomukset, tavat ja rituaalit? Onko mahdollista huomioida ne toimenpiteissä?
- Liittykö jäännösten alkuperään epäselvyyttä tai epäilyä epäeettisestä hankintavasta?
- Mikäli ihmisjäännöksiä katsotaan tarpeelliseksi poistaa kokoelmista ja hävittää, niin mikä olisi siihen kunnioittavin tapa?

Ihmisjäännöstyöryhmä tulee laatimaan asiantuntijoita ja sidosryhmiä kuullen eettistä arviointia varten ohjeistuksen tai arviointikehikon toimijoiden käyttöön.

7.4 Sidoryhmä- ja kansainvälisen yhteistyön vahvistaminen

Ihmisjäännösten ja niitä koskevien kysymysten parissa työskentelevistä asiantuntijoista ja sidoryhmien edustajista muodostetaan verkosto, jolta on mahdollisuus saada tukea, näkemyksiä ja asiantuntemusta eri tilanteissa. Yhteydenpito voi tapahtua sähköpostilla, viestintäsovelluksilla tai muulla tavoin.

Osallistumista pohjoismaisen Nordic Network for Human Remains in Collections -verkoston työryhmän työskentelyyn jatketaan (Niukkanen ja Kuitunen) ja kansainvälisiä yhteyksiä pyritään vahvistamaan. Ihmisjäännöstyöryhmä seuraa kansainvälistä keskustelua ja kehitystä seurataan, ja sen jäsenet osallistuvat mahdollisuuksien mukaan alan keskustelutilaisuuksiin, seminaareihin ja konferensseihin.

7.5 Toimenpiteiden aikataulu, vastuut ja viestintä

- Loppuraportti toimitetaan Museoviraston johtoryhmälle helmikuussa 2026.
- Raportissa esitettyjen jatkotoimenpiteiden toteuttaminen on aloitettu 5.2.2026 eri toimijoille Museovirastossa järjestetyllä työpajatilaisuudella, jonka tavoitteena oli luoda kontakteja, lisätä yhteistyötä sekä toimia lähtölaukauksena prosessien selkeyttämiseksi ja käytännön ohjeistusten laatimiseksi. Tilaisuuteen osallistui noin 80 henkilöä mm. eri museoista, yliopistoista, arkeologisista yrityksistä ja Museovirastosta. Tilaisuuden tuloksia esitellään arkeologien kenttätöiden esittelypäivillä 20.3. Loppusyksyllä järjestetään mahdollisesti toinen työpajatilaisuus fokusoidummalla temalla.
- Luvussa 7 jatkotoimenpiteinä esitettyjen tehtävien työskentely aloitetaan vuoden 2026 aikana. Niistä monet kytkeytyvät toisiinsa. Tehtävien jako suoritetaan työryhmässä, ja asiantuntijoita ja sidoryhmiä osallistetaan työskentelyssä. Ohjeistusten tulee olla helpposti muokattavia käyttökokemusten myötä ja toimintaympäristöön tullessa muutoksia. Tarkempi työsuunnitelma tehdään talvella 2026.

- Kysymys historiallisen ajan ihmisjäännösten kokoelmiin ottamisesta ja uudelleen haautamisesta on tulevien linjausten osalta keskeinen. Museovirasto ja Lupa- ja valvontavirasto keskustelevat asiasta 10.3.
- Museovirasto on mukana järjestämässä Nordic Network for Human Remains in Collections -verkoston seminaaria Turussa 8.-9.10.2026.
- Linjauksia käsitellään Museoviraston erityisistunnossa arviolta talvella 2027.
- Viestintä on tärkeässä roolissa työskentelyn kuluessa sekä uusien käytäntöjen jalkauttamisessa ja ohjeistusten käyttöönotossa. Ohjeistusten helppo löydettävyys Museoviraston verkkosivuilta on avainasemassa.

8 Yhteenveto

Arkeologiset ihmisjäännökset ovat keskeistä tieteellistä lähdeaineistoa, joka tarjoaa korvaamattomia tietoja menneistä yhteisöistä ja yksilöistä. Niiden kokoelmissa säilyttäminen on tärkeää tulevalle tutkimukselle. Nopeasti kehittyvät bioarkeologiset tutkimusmenetelmät kuten mui-nais-DNA, stabiilit isotoopit ja proteomiikka mahdollistavat aiempaa monipuolisemman tiedon saamisen ihmisjäännöksistä, mutta tuovat samalla uusia haasteita näytteenoton ja tutkimus-etiikan osalta. Eettiset näkökulmat ovat ihmisjäännösten osalta olennaisia, ja niitä tulee käsi-tellä kunnioittavasti kaikissa tilanteissa. Erityiskysymyksiä liittyy alkuperäiskansojen ja muiden sorrettujen vähemmistöjen ihmisjäännöksiin sekä vainajiin, joiden henkilöllisyys tunnistetaan. Keskeistä problematiikkaa liittyy myös muun muassa uudelleenhaudautamiseen ja näytteille asettamiseen. Aihepiiri on hyvin ajankohtainen myös kansainvälisesti.

Museoviraston pääjohtajan keväällä 2024 asettama ihmisjäännöstyöryhmä on selvittänyt erityi-sesti historiallisen ajan ihmisjäännöksiin liittyviä viranomaisprosesseja sekä kokoelma- ja kent-tätyökäytäntöjä Suomessa. Työryhmä kokoontui vuosina 2024–2025 kymmenen kertaa sekä jär-jesti kaksi ylimääräistä kokousta akuuttien kysymysten käsittelemiseksi. Työhön sisältyi sidos-ryhmäkysely, asiantuntijakuulemisia sekä kansainvälisten käytäntöjen vertailua. Tapaamisissa kuultiin ulkopuolisia asiantuntijoita muun muassa osteologian, arkeologisten kenttätöiden, saamelaiskulttuurin, museotyön ja oikeuslääketieteen aloilta. Lisäksi laadittiin Museoviraston rekistereiden pohjalta selvitys vuosina 2020–2025 tehdyistä kirkkoja ja haudausmaita koske-vista arkeologisista kenttätutkimuksista. Työskentelyn yhteydessä tuli ilmeiseksi, että arkeolo-gisten ihmisjäännösten ohella myös muut eri museokokoelmissa olevat ihmisjäännökset koe-taan ongelmallisiksi, ja aiheesta toivotaan avointa keskustelua.

Selvitystyössä nousi esiin useita keskeisiä haasteita. Nykyinen lainsäädäntö ei tunnista ihmis-jäännöksiä omana kategorianaan, mikä aiheuttaa epäselvyyttä vastuissa ja prosesseissa kuten muinaismuistolain ja haudastoimilain soveltamisessa niihin. Ihmisjäännökset eivät ole selke-ästi kenenkään omaisuutta, eikä lainsäädäntö osoita, mikä taho vastaa päätöksenteosta sil-loin, kun vainajalla ei ole osoitettavissa omaisia tai muuta viiteryhmiä. Historiallisen ajan ih-misjäännösten käsittelyssä toimintakäytännöt vaihtelevat eri toimijoiden välillä. Sidosryhmäky-selyyn vastanneista 37 organisaatiosta yli puolella on hallussaan arkeologisia ihmisjäännöksiä, ja selkeä enemmistö toivoo käytännönläheisiä ohjeistuksia, jotka huomioisivat myös eettiset näkökohdat. Loppuvuodesta 2025 nousi erityisen ajankohtaiseksi Lupa- ja valvontaviraston tiu-kentunut tulkinta, jonka mukaan haudatun vainajan jäännösten siirtoon tarvitaan lupaa aiem-paa useammassa tilanteissa ja jonka mukaan ihmisjäännösten sijoittaminen museokokoelmiin ei toteuta haudustoimilain lähtökohtaa arvokkaasta ja vainajan muistoa kunnioittavasta kohte-lusta. Museovirasto käy asiaa koskevia neuvotteluja viraston kanssa.

Jatkotoimenpiteiksi on määritelty neljä keskeistä kokonaisuutta. Selvitystyötä varten koottu ihmisjäännöstyöryhmä vakinaistetaan pysyväksi asiantuntijaelimeksi, joka vastaa käytäntöjen ja ohjeistusten päivittämisestä sekä toimintaympäristön muutosten seuraamisesta. Kenttätyö- ja viranomaisprosessien sekä kokoelmapoliittisten linjausten selkeyttämistä jatketaan, ja yhteisiä ohjeistuksia ja suosituksia laaditaan muun muassa ihmisjäännösten dokumentointiin, pakkaamiseen, säilytykseen, näytteenottoon, uudelleenhautaukseen sekä näyttelykäyttöön. Eettisen arvioinnin tueksi laaditaan ohjeistus tai arviointikehikko toimijoiden käyttöön. Sidosryhmä- ja kansainvälistä yhteistyötä vahvistetaan muun muassa pohjoismaisen Nordic Network for Human Remains in Collections -verkoston kautta.

Toimenpiteiden toteuttaminen on aloitettu helmikuussa 2026 työpajatilaisuudella, johon osallistui noin 80 henkilöä eri organisaatioista. Lopulliset linjaukset on tarkoitus käsitellä Museoviraston erityisistunnossa talvella 2027. Tasapainon löytäminen tieteellisen tutkimuksen tarpeiden ja eettisten näkökohtien välillä on keskeistä. Vaikka ihmisjäännökset ovat ”vaikeaa” ja sensitiivistä kulttuuriperintöä, on avoin keskustelu, eri sidosryhmien näkökulmien huomioiminen ja ratkaisujen aiempaa suurempi läpinäkyvyys tärkeää.

*Arkeologi dokumentoimassa arkkuja kirkon lattian alla. Kuva: Marianna Niukkanen, Museo-
virasto.*

Ohjeistuksia, kirjallisuutta ja muita lähteitä

Ohjeistuksia

Etiikka

[BABAO Code of Ethics](#). British Association for Biological Anthropology and Osteoarchaeology 2019 (updated).

[Guidelines for Ethical Research on Human Remains](#). National Committee for Research Ethics on Human Remains, Norway 2022.

[Hyvään tieteelliseen käytäntöön \(TENK\) pohjautuvat eettiset periaatteet suomalaisessa arkeologisessa toiminnassa](#). Suomen Arkeologinen seura 2017.

[Museotyön eettiset säännöt](#). ICOM 2021.

Kenttätyöt, näytteiden otto ja analyysit

[Guidance for Best Practice for the Treatment of Human Remains Excavated from Christian Burial Grounds in England \(second edition\)](#). Advisory Panel on the Archaeology of Burials in England (APABE) 2017.

[Guidelines & Codes – BABAO](#). British Association for Biological Anthropology and Osteoarchaeology'n verkkosivut.

[Large Burial Grounds: Guidance on sampling in archaeological fieldwork projects](#). Advisory Panel on the Archaeology of Burials in England (APABE) 2015.

Provtagning och analys av mänskliga kvarlevor. Riksantikvarieämbetet. <https://www.raa.se/museer/samlingsforvaltning/sa-fungerar-samlingsforvaltning/manskliga-kvarlevor/provtagning-och-analys-av-manskliga-kvarlevor/>

[Science and the Dead: A guideline for the destructive sampling of archaeological human remains for scientific analysis](#). Advisory Panel on the Archaeology of Burials in England (APABE) 2023.

[Updated Guidelines to the Standards for Recording Human Remains](#). Editors: Piers D Mitchell and Megan Brickley. Chartered Institute for Archaeologists (CIfA) 2019 (updated).

Kokoelma- ja muu museotyö

[Förutsättningar för identifiering och återlämnande av samiska föremål och samiska mänskliga kvarlevor Redovisning av regeringsuppdrag i Riksantikvarieämbetets regleringsbrev 2023 Del 1](#). Riksantikvarieämbetet 2023.

[Förvaring av mänskliga kvarlevor – torrt benmaterial](#). Riksantikvarieämbetet.

[Förvaring av mänskliga kvarlevor – våtpreparat](#). Riksantikvarieämbetet.

[God samlingsförvaltning Stöd i hantering av mänskliga kvarlevor i museisamlingar](#). Riksantikvarieämbetet 2020.

- Englanniksi: [Good collections management Guidance for handling human remains in museum collections.](#)

[Guidance for the Care of Human Remains in Museums.](#) British Museum 2004.

[Les restes humaines dans les collections publiques.](#) Groupe de travail sur la problématique des restes humaines dans les collections publiques 2018.

[Recommandations sur la conduite à tenir en matière de recherche et d'exposition de restes humains.](#) Museum National d'Histoire Naturelle. Comité Consultatif d'Éthique 2020.

[Recommendations for the Care of Human Remains in Museums and Collections.](#) Deutsches Museums Bund 2013.

[Riktlinjer för hantering och bevarande av mänskliga kvarlevor vid Uppsala universitets museum.](#) Uppsala Universitet 2021.

[Riktlinjer för hantering och bevaring av mänskliga kvarlevor vid Historiska museet.](#) Lunds Universitet 2024.

[Stöddokument för hantering av mänskliga kvarlevor.](#) Riksantikvarieämbetet.

Artikkeleita ja julkaisuja

Colleter Rozenn ja Adèle Paul-Anthelme 2019. [Les restes humains archéologiques en France: entre objets de science et sujets de droit.](#) Canadian Journal of Bioethics.

[Ethical Entanglements.](#) The care for human remains in museums and research. Tutkimusprojektin (2022-) tuottamat julkaisut.

Fossheim Hallvard (ed. s.a.). [More Than Just Bones. Ethics and Research on Human Remains.](#) The Norwegian National Research Ethics Committees.

Malmström Sara 2020. [\(O\)mänskliga kvarlevor. En osteologisk och etisk studie om hantering av individer i medicinska samlingar.](#) Master i arkeologi inriktning osteoarkeologi. Institutionen för arkeologi och antikens kultur. Stockholms universitet.

Marquez-Grant Nicholas ja Fibiger, Linda (eds.) 2011. The Routledge Handbook of Archaeological Human Remains and Legislation. An international guide to laws and practice in the excavation and treatment of archaeological human remains. (Museoviraston kirjastossa, ei saatavissa verkkojulkaisuna)

Nilsson Stutz, L. 2023. [Between Objects of Science and Lived Lives. The legal liminality of old human remains in museums and research.](#) International Journal of Heritage Studies.

Nordfors Ulla ja Meriluoto Maj (toim) 2025. [Muinais-DNA. Avain menneisyyteen.](#) SKS.

Salo Kati ja Niukkanen Marianna (toim.) 2007. [Arkeologisten hautakaivausten tutkimusmenetelmät.](#) Museoviraston rakennushistorian osaston raportteja 22.

Muita lähteitä

[Arkeologisten kenttätöiden laatuohjeet](#) (2020). Museoviraston verkkosivut.

Arkeologisen kulttuuriperinnön opas: [Hautaaminen.](#)

[Hautaus.](#) Lupa- ja valvontaviraston verkkosivut.

[Mänskliga kvarlevor.](#) Riksantikvarieämbetetin verkkosivut.

Museovirasto